

УНІВЕРСИТЕТ
Короля Данила

ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА І ПРОЦЕСУ

Івано-Франківськ-2022 р.

Матеріали XI Всеукраїнського
науково-практичного семінару
02 грудня 2022 р.

УНІВЕРСИТЕТ
Короля Данила

**ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ
ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ
КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА І ПРОЦЕСУ**

*Матеріали XI Всеукраїнського
науково-практичного семінару*

02 грудня 2022 р.

Івано-Франківськ-2022 р.

Теоретичні та практичні проблеми розвитку кримінального права і процесу: матеріали XI Всеукраїнського науково-практичного семінару (м. Івано-Франківськ, 02 грудня 2022 року). Івано-Франківськ: Редакційно-видавничий відділ ЗВО «Університет Короля Данила». 2022. 118 с.

Рекомендовано до друку Вченою радою ЗВО «Університет Короля Данила» (протокол № 4 від 21.11. 2022 року).

У збірнику опубліковано матеріали XI Всеукраїнського науково-практичного семінару «Теоретичні та практичні проблеми розвитку кримінального права і процесу» (02 грудня 2022 року).

ЗМІСТ

Акімов М.О.,

ДЕЯКІ СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ
ПОЛОЖЕНЬ МІЖНАРОДНОГО ГУМАНІТАРНОГО
ПРАВА ДОЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ПРО
КРИМІНАЛЬНУ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ..... 8

Гловюк І.В.,

ПРОБЛЕМИ ІДЕНТИФІКАЦІЇ ДУМКИ
ПОТЕРПІЛОГО ЩОДО ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД
КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ: СУДОВА
ПРАКТИКА..... 13

Лотоцький М. В.,

ЗАМІНА ДОВІЧНОГО ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ НА
СТРОКОВЕ ПОКАРАННЯ (ПРАКТИЧНИЙ АСПЕКТ).. 17

Луцький Р. П.,

ВПЛИВ СТАРОЗАВІТНИХ РЕЛІГІЙНО-ПРАВОВИХ
НОРМ НА ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТОК
КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА ТА ПРОЦЕСУ..... 21

Мовчан Р. О.,

ОБРАЗА ЧЕСТІ І ГІДНОСТІ
ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЯ, ПОГРОЗА
ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЮ (СТ. 435-1 КК):
ПРОБЛЕМИ КВАЛІФІКАЦІЇ ТА ВДОСКОНАЛЕННЯ
КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНУ..... 27

Огерук І. С.,

ОСОБЛИВОСТІ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ В
УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ..... 32

Острогляд О.В., Репецький С.П.,

«ПРАВО НА НАДІЮ» ЧИ «БЕЗ ПРАВА НА НАДІЮ»? 36

<i>Піцик Х. З.,</i> КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИЙ КОМПЛАСНС В БАНКІВСЬКІЙ СИСТЕМІ УКРАЇНИ.....	40
<i>Загурський О.Б.,</i> КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВО ОХОРОНА ПРИВАТНОГО ЖИТТЯ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ЗМІН.....	45
<i>Хавронюк М.І.,</i> АНТИКОРУПЦІЙНІ ПОЛОЖЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ ПОВИННІ БЕЗДОГАННО ВРАХОВУВАТИ МІЖНАРОДНІ ЗОБОВ'ЯЗАННЯ УКРАЇНИ.....	49
<i>Чугасєвська А. В.,</i> ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД ВІДБУВАННЯ ПОКАРАННЯ У ЗВ'ЯЗКУ З ПРИЙНЯТТЯМ УПОВНОВАЖЕНИМ ОРГАНОМ РІШЕННЯ ПРО ПЕРЕДАЧУ ЗАСУДЖЕНОГО ДЛЯ ОБМІНУ ЯК ВІЙСЬКОВОПОЛОНЕНОГО.....	53
<i>Припхан І.І.,</i> ВІД РОЗГЛЯДУ СУДОВИХ СПРАВ В РЕЖИМІ ВІДЕОКОНФЕРЕНЦІЇ ДО ДИСТАНЦІЙНОГО СУДОЧИНСТВА: РЕАЛІЇ СЬОГОДЕННЯ.....	57

ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА ТА ПРОЦЕСУ В ПРАЦЯХ МОЛОДИХ ДОСЛІДНИКІВ

Вишня А.,

ДОМАШНЕ НАСИЛЬСТВО В УМОВАХ ВОЄННОГО
СТАНУ: КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ..... 62

Дудник Т.,

ЕКОЛОГІЧНА БЕЗПЕКА ЯК ОБ'ЄКТ
КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ В УМОВАХ
ВОЄННОГО СТАНУ..... 66

Ковцуняк Л.,

ПОВНОВАЖЕННЯ ПРОКУРОРА НА СТАДІЇ
ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ В УМОВАХ
ВОЄННОГО СТАНУ..... 73

Коханчук М.,

ЗАБРУДНЕННЯ УКРАЇНСЬКИХ ВОД ПІД ЧАС
ВІЙНИ..... 77

Коханчук Н.,

НЕБЕЗПЕЧНІСТЬ КОРУПЦІЙНИХ ПРОЯВІВ ПІД
ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ..... 82

Кушнер О.,

ТРАНСПОРТНІ КРИМІНАЛЬНІ
ПРАВОПОРУШЕННЯ..... 85

Маслова І.,

ВІДНОВЛЕННЯ СМЕРТНОЇ КАРИ В УМОВАХ
ВОЄННОГО СТАНУ: ЗА ЧИ ПРОТИ?..... 89

Матвеев Д.,

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ
ГРОМАДЯН УКРАЇНИ, МОБІЛІЗОВАНИХ ДО
ОКУПАЦІЙНОЇ АРМІЇ..... 93

<i>Москаленко М.,</i> ОСОБЛИВОСТІ ПРИТЯГНЕННЯ ДО КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ДОМАШНЄ НАСИЛЬСТВО.....	98
<i>Руденко К.,</i> НЕОБХІДНА ОБОРОНА ТА УМОВИ ІІ ПРАВОМІРНОСТІ.....	105
<i>Соболевська Р.,</i> ДІЯ ОКРЕМИХ КОНСТИТУЦІЙНИХ ЗАСАД КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	110
<i>Соломко А.,</i> СПІВУЧАСТЬ У ЗЛОЧИНІ ТА ЇЇ ФОРМИ.....	115

Акімов М.О.,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри кримінального права

Національної академії внутрішніх справ,

м. Київ, Україна

ДЕЯКІ СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ ПОЛОЖЕНЬ МІЖНАРОДНОГО ГУМАНІТАРНОГО ПРАВА ДОЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ПРО КРИМІНАЛЬНУ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ

Від початку збройної агресії проти нашої держави прийняті та набули чинності чотирнадцять законів, якими Кримінальний кодекс (далі – КК) України доповнено вісьмома статтями, а ще до двадцяти двох внесені зміни, причому до деяких – неодноразово [1]. Навіть у мирний час нестабільність законодавства про кримінальну відповідальність критично сприймається як практиками, так і науковою спільнотою. Коли ж під час війни суб'єкти права на законодавчу ініціативу, іноді посилаючись на «брак часу», «нагальну потребу», «суспільний запит» чи інші подібні міркування, а іноді взагалі не вважаючи за доцільне аргументувати свої дії, намагаються реалізувати кримінально-правову політику взагалі без проведення ґрунтовної експертизи законопроектів (чи не беруть до уваги висновки відповідних досліджень), це суттєво впливає на юридичну техніку законодавчих ініціатив, а згодом – і на якість законів, що приймаються. Підтвердженням цьому слугують теперішні намагання імплементувати у КК України найбільш актуальні нині положення міжнародного гуманітарного права.

Ще 07 червня 2021 року на підпис Президенту України був направлений прийнятий Верховною Радою України 20 травня того ж року Закон України № 1164-ІХ «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо імплементации норм міжнародного кримінального та гуманітарного права» [2], далі – закон 1164. Згаданий нормативно-правовий акт досі не підписаний та не оприлюднений. Розгляд причини цього не є

метою нашого дослідження, адже виходить за його межі; тим не менше закон 1164 існує в об'єктивній дійсності і повинен бути уведений в дію у належний спосіб.

Тим не менше Кабінет Міністрів України 15 квітня 2022 року вніс на розгляд Верховної Ради України законопроект № 7290 «Про внесення змін до Кримінального кодексу України та Кримінального процесуального кодексу України» [3], далі – законопроект 7290. Останній серед іншого передбачає доповнення тільки КК України вісьмома статтями, внесення змін ще до дванадцяти та виключення трьох. Ці зміни і доповнення мають, за задумом розробників, привести положення чинного законодавства у відповідність до норм міжнародного права з метою уможливлення кримінально-правового переслідування осіб, винних у вчиненні міжнародних злочинів (геноцид, злочин агресії, воєнні злочини, злочини проти людяності).

Проте аналіз законопроекта 7290 дає підстави сумніватись як в обґрунтованості запропонованих змін і доповнень, так і в доцільності законопроекта в цілому (у тому числі через недоліки в юридичній техніці). Перш за все значна частина його положень фактично дублює вже прийнятий закон 1164 – у частині виключення низки статей, криміналізації агресії, воєнних злочинів проти особи, власності, гуманітарних операцій, використання певної символіки, застосування заборонених методів та засобів ведення війни тощо. За таких умов Верховна Рада України мала б відповідно до частини першої та пункту 4 частини другої статті 94 Закону України від 10 лютого 2010 року № 1861-VI «Про Регламент Верховної Ради України» [4] повернути цей законопроект Кабінету Міністрів України без включення до порядку денного, оскільки акт, що має врегулювати аналогічні правовідносини, вже прийнятий.

Далі, законопроект 7290 передбачає доповнення статті 44 КК України частиною третьою, згідно якої «звільнення від кримінальної відповідальності не застосовується у випадках вчинення злочинів проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку, передбачених у статтях 437 – 439,

442 – 442-2, 445-1 цього Кодексу». З огляду на те, що майже всі ці діяння становлять тяжкі чи особливо тяжкі злочини, звільнення від кримінальної відповідальності за їх вчинення у порядку, визначеному статтями 45, 46, 47 та 48 КК України, і без того неможливе, тому ця законодавча новела навряд чи є прийнятною.

На додачу до цього у запропонованих законопроекті 7290 змінах до частини п'ятої статті 49 КК України передбачається незастосування давності «у разі вчинення злочинів проти основ національної безпеки України, передбачених у статтях 109 – 114-2, 437 – 439, 442 – 442-2, 445-1 цього Кодексу», хоча діяння, передбачені статтями 439, 442 – 442-2 та 445-1 КК України (у редакції даного законопроекту), належать до кола злочинів проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку.

Нарешті, жодним чином не обґрунтовано, чому звільнення не застосовується у випадках вчинення саме перерахованих, а не інших злочинів проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку. Чому, наприклад, особа не звільняється від відповідальності за застосування зброї масового знищення (стаття 439 КК України), але можливе її звільнення від відповідальності за розроблення, виробництво, придбання, зберігання, збут, транспортування такої зброї (стаття 440 КК України)?

Розробник законопроекту 7290 ініціює у назві та в диспозиції статті 434 КК України заміну слів «погане поводження з військовополоненими» на слова «недбале виконання обов'язків стосовно хворих та поранених особами, на яких покладено їх лікування і піклування про них». Звідси видно, що йдеться про відповідальність спеціальних суб'єктів. Відтак з точки зору юридичної техніки більш доцільно було б використати (за прикладом статті 367 КК України) усталене поєднання формулювань – «недбале» в назві та «невиконання або неналежне виконання обов'язків» в диспозиції.

Запропоноване суб'єктом права на законодавчу ініціативу у

примітці 1 до статті 436 КК України (в редакції законопроекта 7290) визначення акту агресії включає ознаку «несумісний із Статутом Організації Об'єднаних Націй». Відтак визначення у диспозиції статті 437 КК України акту агресії як такого «що через його характер, серйозність і масштаб є грубим порушенням Статуту Організації Об'єднаних Націй» лише надає цьому поняттю інших ознак, ускладнює норму шляхом штучного запровадження підвиду акту агресії та лише призведе до зайвих труднощів у правозастосуванні.

У частині другій статті 438 КК України (в редакції законопроекта 7290) пропонується криміналізувати посягання на особу, вчинені під час збройного конфлікту. Так, у пункті 7 зазначене таке діяння проти свободи особи як незаконне позбавлення волі, але при цьому не вказано викрадення людини. Натомість у пункті 10 передбачене «заподіяння середньої тяжкості або тяжкого тілесного ушкодження» особі, «яка перебуває під захистом міжнародного гуманітарного права», а у пункті 11 – «поранення особи, зазначеної в підпункті 3 примітки 2 до цієї статті» (а це представники збройних сил або особи, які беруть безпосередню участь у бойових діях, які склали зброю або з іншої причини не мають більше засобів захисту (*hors de combat*) і не перебувають під владою протилежної сторони конфлікту); себто йдеться про осіб, захищених міжнародним гуманітарним правом, а відтак має місце зайве уточнення.

Діяння, що становлять простий та кваліфікований склад кримінального правопорушення за статтею 438-2 КК України (в редакції законопроекта 7290) неможливо вчинити з необережності, проте у тексті статті чомусь є слова «умисне вчинення...». У цій же статті – у пункті 8 частини другої – криміналізоване віроломство, але лише ті його випадки, що призводять до поранення або вбивства особи, тому у разі прийняття законопроекту у запропонованій редакції віроломство не отримуватиме належної кримінально-правової оцінки, якщо потягне за собою, зокрема, позбавлення особи свободи.

Частиною першою статті 438-3 КК України (в редакції законопроекта 7290) пропонується встановити кримінальну відповідальність за застосування у зв'язку з міжнародним збройним конфліктом або збройним конфліктом не міжнародного характеру засобів ведення війни, заборонених міжнародним гуманітарним правом, у тому числі зброї, бойових припасів і техніки, що завдають надмірних ушкоджень чи страждань або мають не вибіркочу дію. Однак реалізація цієї пропозиції призведе до утворення штучної конкуренції із статтею 439 КК України, що криміналізує застосування зброї масового знищення, забороненої міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Виникатиме така конкуренція і у разі запровадження відповідальності за умисне неприпинення військовим командиром або іншою особою, яка фактично діє як військовий командир, начальником будь-якого кримінального правопорушення, передбаченого статтями 437 – 438-5, 442, 442-1 КК України, або не направлення військовим командиром або іншою особою, яка фактично діє як військовий командир, начальником до органу досудового розслідування повідомлення про підлеглого, який вчинив будь-яке з цих кримінальних правопорушень (стаття 442-2 КК України в редакції законопроекту 7290). Ця стаття майже повністю збігається із чинною статтею 426 КК України, що криміналізує бездіяльність військової влади (відмінність лише у переліку кримінальних правопорушень, що їх суб'єкт умисно не припиняє або про вчинення яких не повідомляє).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05 квітня 2001 року № 2314-III URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 14.11.2022).

2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо імплементації норм міжнародного кримінального та гуманітарного права : закон № 1164-IX, прийнятий Верховною

Радою України 20 травня 2021 року. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/112> (дата звернення: 14.11.2022).

3. Про внесення змін до Кримінального кодексу України та Кримінального процесуального кодексу України : законопроект реєстр. № 7290 від 15 квітня 2022 року URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/39449> (дата звернення: 14.11.2022).

4. Про Регламент Верховної Ради України : Закон України від 10 лютого 2010 року № 1861-VI URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1861-17#Text> (дата звернення: 14.11.2022).

*Гловюк І.В.,
Заслужений юрист України,
доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри
кримінально-правових дисциплін,
Інституту права,
Львівський державний університет внутрішніх справ,
м. Львів, Україна*

ПРОБЛЕМИ ІДЕНТИФІКАЦІЇ ДУМКИ ПОТЕРПІЛОГО ЩОДО ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ: СУДОВА ПРАКТИКА

Однією з консенсуальних процедур у кримінального провадженні України є звільнення від кримінальної відповідальності. КПК України передбачає з'ясування думки потерпілого щодо можливості звільнення підозрюваного від кримінальної відповідальності перед направленням клопотання до суду, а також обов'язок суду з'ясувати думку потерпілого щодо можливості звільнення підозрюваного, обвинуваченого від кримінальної відповідальності. На окремі питання юридичного значення такої думки увага вже зверталася [1, с. 4]. Зважаючи

на позицію ОП ККС ВС щодо звільнення від кримінальної відповідальності у стадіях перегляду судових рішень за ст. 49 КК України у справі № 521/8873/18 [2], важливим є питання ідентифікації думки потерпілого стосовно звільнення від кримінальної відповідальності.

Цікаве у цьому аспекті питання було розглянуто ККС ВС. Представник потерпілої стверджував про те, що її було позбавлено можливості таку думку висловити. Потерпіла, дійсно, не була присутня у засіданні (хоча була повідомлена належним чином), а її представник позицію висловив таким чином, що залишив вирішення цього питання на розсуд суду. ККС ВС визнав, що «твердження апелянта про порушення місцевим судом прав потерпілої він приймає до уваги, проте звернув увагу на те, що у судовому засіданні був присутній представник потерпілої - адвокат, котрий залишив вирішення питання щодо можливості проведення судового засідання за відсутності потерпілої та про звільнення обвинуваченого ОСОБА_2 від кримінальної відповідальності, на розсуд суду» [3]; аргументом для такого вирішення питання судами стало і те, що потерпіла неодноразово не з'являлась у судові засідання, а це таке клопотання має бути розглянуто невідкладно.

Аналізуючи такий підхід, слід звернути увагу на таке. По-перше, якщо мова йде про ст. 49 КК України, то як вже доводилось, ця думка, окрім факту її з'ясування, юридичного значення для саме змісту рішення про звільнення від кримінальної відповідальності за ст. 49 КК України - не має, оскільки ця підстава є імперативною. Це, відповідно, вказує на відсутність впливу потерпілого на звільнення від кримінальної відповідальності за цією підставою та ставить під сумнів мету з'ясування думки потерпілого при імперативних підставах звільнення від кримінальної відповідальності» [1, с. 4]. По-друге, згідно ч. 4 ст. 58 КПК України, представник користується процесуальними правами потерпілого, інтереси якого він представляє, крім процесуальних прав, реалізація яких здійснюється безпосередньо потерпілим і не може бути

доручена представнику. При тому, що по ст. 49 КК України така думка не пов'язана з матеріально-правовими інтересами потерпілого, не можна визнати, що право потерпілого її висловити є таким, що не може бути доручене представнику. По-третє, для потерпілого участь у судовому засіданні є правом, а не обов'язком. Більше того, якщо тлумачити з'ясування думки потерпілого буквально, то у ситуаціях його неявки у засідання ніколи не буде можливо звільнити підозрюваного, обвинуваченого від кримінальної відповідальності навіть за імперативних підстав, що вочевидь не корелюється з характером таких підстав звільнення від кримінальної відповідальності (на які, до речі, незгода потерпілого впливу не має) та розумністю строків судового розгляду.

Разом з тим, якщо йдеться про звільнення на підставі ст. 46 КК України, то ситуація буде протилежною. На визначальну роль потерпілого при звільненні від кримінальної відповідальності за цією підставою увага вже зверталася у доктрині [4, с. 140] та практиці ККС ВС [5]. ККС ВС надав тлумачення, що під примиренням як однією з умов звільнення особи, яка вчинила злочин, від кримінальної відповідальності на підставі ст. 46 КК слід розуміти примирення як кінцевий результат усіх попередніх примирних процедур та домовленостей між винним та потерпілим, який полягає, з одного боку, у добровільному волевиявленні потерпілого, яке проявляється у його проханні (клопотанні) про звільнення винного від кримінальної відповідальності на підставі ст. 46 КК або у відсутності заперечень щодо такого звільнення, а з іншого - у відсутності заперечень щодо такого звільнення з боку самого підозрюваного, обвинуваченого. Обов'язковою процесуальною умовою для встановлення такої підстави звільнення від кримінальної відповідальності, як «примирення особи, яка вчинила злочин, з потерпілим» (ст. 46 КК), під час розгляду відповідного питання в суді є підтвердження факту примирення винного з потерпілим, зокрема і під час з'ясування думки потерпілого щодо можливості звільнення обвинуваченого від кримінальної

відповідальності за цією підставою [5]. Вважаємо, що у цьому випадку потерпілий особисто або шляхом подання письмової заяви від свого імені має висловити свою думку стосовно того: (1) чи фактично відбулося примирення; (2) прямо вказати, підтримує він клопотання про звільнення від кримінальної відповідальності або заперечує проти нього.

Отже, з'ясування думки потерпілого щодо можливості звільнення підозрюваного, обвинуваченого від кримінальної відповідальності включає в себе досудовий (якщо клопотанням закінчується досудове розслідування) та судовий етапи; характеризується кореляцією значення з імперативністю або диспозитивністю підстави звільнення від кримінальної відповідальності; форма оцінки висловлення думки може залежати від підстави звільнення від кримінальної відповідальності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Гловюк І.В. Консенсуальні аспекти звільнення від кримінальної відповідальності за ст. 49 КК України (питання судової практики). *Правова політика України: історія та сучасність: матеріали II Всеукраїнського науково-практичного семінару* (м. Житомир, 8 жовтня 2021 року). Ж.: Житомирська політехніка, 2021. С. 3-5

2. Постанова ОП ККС ВС від 06 грудня 2021 року, справа № 521/8873/18, URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/101829954>

3. Постанова ККС ВС 10 листопада 2022 року, справа № 522/15604/16-к, URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/107251773>

4. Торбас О. О. Думка потерпілого щодо можливості звільнення особи від кримінальної відповідальності за Кримінальним процесуальним кодексом 2012 року. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2013. № 2. С. 137-142.

5. Постанова ККС ВС від 05 жовтня 2021 року, справа № 715/2106/20, URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/100292332>

*Лотоцький М. В.,
професор кафедри права та публічного управління,
кандидат юридичних наук, доцент,
ЗВО «Університету Короля Данила»,
м. Івано-Франківськ, Україна*

ЗАМІНА ДОВІЧНОГО ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ НА СТРОКОВЕ ПОКАРАННЯ (ПРАКТИЧНИЙ АСПЕКТ)

Однією з ознак України як правової держави є забезпечення прав і свобод людини, а їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави.

Конституційні принципи правової держави та верховенства права, а також визнання найвищої юридичної сили Конституції України, норми якої є нормами прямої дії (ст.ст. 1, 8 Основного Закону України) [2], обов'язують суди під час розгляду справ керуватися основними засадами судочинства, передбаченими частиною третьою статті 129 Конституції України, іншими засадами судочинства в судах окремих судових юрисдикцій, якщо вони визначені законом (ч. 4 ст. 129 Основного Закону України) [2]. Зокрема, діяльність судів під час розгляду кримінальних справ, здійснюється відповідно до такої засади судочинства, як законність, за якою суд вирішує справи згідно з Конституцією та законами України, а також міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, та застосовує інші нормативно-правові акти.

Відповідно до ст.129 Основного Закону в Україні проголошено рівність усіх учасників судового процесу перед законом і судом[2]. Дане положення є однією із основних засад судочинства. В свою чергу ст. 1 Загальної декларації прав людини передбачено, що Всі люди народжуються вільними і рівними у своїй гідності та правах. Вони наділені розумом і совістю і повинні діяти у відношенні один до одного в дусі братерства [1]. Всі люди рівні перед законом і мають право, без будь-якої

різниці, на рівний їх захист законом. Усі люди мають право на рівний захист від якої б то не було дискримінації, що порушує цю Декларацію, і від якого б то не було підбурювання до такої дискримінації (ст. 7 Декларації) [1].

З 2000 року в Україні за особливо тяжкі злочини замість смертної кари застосовується інша вища міра покарання – довічне позбавлення волі. На даний момент в країні близько півтори тисячі таких ув'язнених, і це найвищий показник в Європі. До внесення змін у ряд законів України особи яким призначено покарання у виді довічного позбавлення волі, навідміну від «строкового позбавлення волі», не мали такого права (ст.ст. 81,82 КК України)[4].

Першим хто визнав порушення рівності осіб був Європейський суд з прав людини, який у справі «Петуховпроти України 2», в якому Суд визнав, що довічне позбавлення волі осіб без права перегляду такого вироку і перспективи дострокового звільнення суперечить Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод [6].

В свою чергу Конституційний Суд України Рішенням № 6-р(П)/2021 визнав неконституційними ч. 1 ст. 81 та ч. 1 ст. 82 КК України та захначив, що дані статті унеможливають їх застосування до осіб, яких засуджено до відбування покарання у вигляді довічного позбавлення волі та зобов'язав Верховну Раду України внести відповідні зміни до законодавства України [7].

Згідно ч. 3 ст. 539 КПК України, клопотання (подання) про вирішення питання, пов'язаного із виконанням вироку, розглядається протягом десяти днів з дня його надходження до суду суддею одноособово, крім питання щодо заміни покарання у виді довічного позбавлення волі на покарання у виді позбавлення волі на певний строк, розгляд якого здійснюється колегіально судом у складі трьох суддів, згідно з правилами судового розгляду, передбаченими статтями 318-380 цього Кодексу, з урахуванням положень цього розділу [5].

Відповідно до ч. 5 ст. 82 КК України, покарання у виді довічного позбавлення волі може бути замінено на покарання

у виді позбавлення волі строком від п'ятнадцяти до двадцяти років, якщо засуджений відбув не менше п'ятнадцяти років призначеного судом покарання[4].

Були внесені також зміни і в КВК України, зокрема, ч. 3 ст. 154 Кодексу передбачено, що стосовно засудженого, щодо якого відповідно до статей 81, 82 Кримінального кодексу України може бути застосовано умовно-дострокове звільнення від відбування покарання, заміну покарання у виді довічного позбавлення волі на покарання у виді позбавлення волі на певний строк або заміну невідбутої частини покарання більш м'яким, орган або установа виконання покарань у місячний термін надсилає клопотання до суду у порядку, встановленому кримінальним процесуальним законодавством. Адміністрація органу або установи виконання покарань після відбуття засудженим встановленого Кримінальним кодексом України строку покарання зобов'язана вмісячний термін розглянути питання щодо можливості представлення його до умовно-дострокового звільнення від відбування покарання, заміни покарання у виді довічного позбавлення волі на покарання у виді позбавлення волі на певний строк або заміни невідбутої частини покарання більш м'яким[3].

До внесення вищевказаних змін суди відмовляли особам засудженим до довічного позбавлення волі на умовно-дострокове звільнення чи заміни невідбутої частини покарання більш м'яким, однак, залишаються багато невіршених питань.

Чинним законодавством передбачено, що до осіб до яких застосовано покарання у виді довічного позбавлення волі після фактичного відбуття п'ятнадцяти років позбавлення волі їм може бути замінено довічне позбавлення волі на строк від п'ятнадцяти до двадцяти років, тобто такі особи повинні відбутися покарання у виді позбавлення волі на строк від тридцяти до тридцяти п'яти років.

Станом на внесення змін в чинне законодавство (18.10.2022) залишається невизначеним питання для осіб які відбули довічне позбавлення волі більше п'ятнадцяти років, врахування судом

строку уже відбутного покарання який перевищує відбутий п'ятнадцятирічний термін.

Відповідно, пропонуємо внести зміни до ст. 81 КК України де для осіб які відбули покарання у вигляді довічного позбавлення волі якщо строк такого покарання перевищує п'ятнадцятирічний термін зраховувати його в п'ятнадцятирічний-двадцятирічний строк покарання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Загальна декларація прав людини прийнята і проголошена резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 року: URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text
2. Конституція України, документ 254к/96-ВР, редакція від 01.01.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Тех>
3. Кримінально-виконавчий кодекс України Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2004, № 3-4, ст. 21: URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1129-15#Text>
4. Кримінальний кодекс України станом на 28.03.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Тех>
5. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012. у редакції від 14.01.2021: URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/page8>
6. Петухов проти України 2. Остаточне рішення ЄСПЛ від 09.09.2019 р, заява № 41216/13: URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_d98#Text
7. Рішення Другого сенату Конституційного Суду України у справі за конституційною скаргою Кротюка Олександра Володимировича щодо відповідності Конституції України (конституційності) пункту 4 частини першої статті 284 Кримінального процесуального кодексу України (справа щодо презумпції невинуватості) справа № 6-р(II)/2021: URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v003p710-22#Text>

Луцький Р. П.,

*директор Науково-дослідного інституту
імені Академіка Івана Луцького,
доктор юридичних наук, професор,
ЗВО «Університет Короля Данила»,
м. Івано-Франківськ, Україна*

ВПЛИВ СТАРОЗАВІТНИХ РЕЛІГІЙНО-ПРАВОВИХ НОРМ НА ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТОК КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА ТА ПРОЦЕСУ

Розвиток знань про право передбачає глибоке осмислення основних світоглядних начал, на яких базується вітчизняне позитивне право. До таких, зокрема, належать філософсько-правові категорії на яких формувалася сучасна українська мораль, яка черпала свої витoki з Святого Письма (Біблії). Знання цих підвалин дає змогу полегшити та удосконалити процес правотворчості, оскільки допомагає чіткіше визначити орієнтири законодавчої діяльності й забезпечити єдність юридичної практики у різноманітних її сферах. Окрім того, категорія права тісно пов'язана із світоглядними поняттями правди, справедливості, добра, яким, по суті, і повинно бути останнє. Тому дослідження змісту системи правових понять та сутнісних характеристик позитивного права має не тільки академічне, а й практичне значення.

Сьогодні відсутнє єдине комплексне дослідження особливостей становлення ідеї права в контексті іудео-християнської традиції світосприйняття. Саме на сучасному етапі державотворення потрібно конкретизувати постанови іудаїзму і християнства в сфері морально-етичного комплексу, з'ясувати домінанти їх змістовного наповнення відповідно до процесу осмислення ідеї права. Також, доцільно розглянути символізм текстів Старого й Нового Завітів, які породжують різноакцентованість у полі їх тлумачення та площині взаємозв'язку розуміння соціального призначення моралі і позитивного права.

Ідея, згідно з якою в основі будь якого правопорядку,

в кінцевому підсумку, лежить релігія неодноразово висловлювалась різними мислителями, як у сфері філософії так і теорії права. Вона притаманна для тих теоретико-правових науковців, які основу права вбачали у державній владі, тобто представників сучасного позитивного права. Оскільки загальна теорія позитивного права, яка підсумовує дані аналітичної юриспруденції, – це самодостатня юридична наука, предметом якої є догма права. Крім того, Г. Гегель визначав державу, як «духовно-моральну ідею, що проявляється у формі людської волі та її свободи, внаслідок чого історичний процес за сутністю справи здійснюється при посередництві держави» [3, с. 92].

В одному із поширених у теорії підходів щодо розуміння сутності права стверджується, що право утворюється внаслідок еволюції релігійних підстав людської активності, хоча, водночас, як система вимог воно є найбільш віддаленою та незалежною від релігії системою. Як підкреслює Ю.В. Тихонравов, «найбільш природний і логічний шлях трансформації духу в право пролягає через послідовність: релігія – мораль – право» [5, с. 92].

Оскільки Біблія складається з Старого (Писання євреїв) та Нового Завітів, доречно розглянути ті аспекти віровчення іудаїзму, які стали основою морального життя та правової традиції єврейського народу, із перспективою їх подальшого виходу на історію й аналіз питань виражених у християнстві.

В основі всієї релігійної, а далі і правової культури єврейського народу, Святе Письмо – Тора (християнський еквівалент – перші 5 книг Біблії), що розглядається, як безцінний дар самого Всевишнього. У середовищі представників народу воно відоме і як Божественний Закон. Вважається, що свої Встановлення правил життя Господь передав євреям через пророка Мойсея, а тому інший варіант назви – Десять Заповідей Божих.

Саме вини були покликані регулювати усі сторони життя суспільства – відвзаємин усередині родини, до справ організації суспільних інститутів. Їх норми у сукупності утворюють договір,

який Бог уклав з Обраним народом. Серед представників єврейського народу вважається, що саме термін договір – із взаємними обов'язками сторін – унайбільшій мірі відповідає сутності події. Так, на народ покладалися зобов'язання виконувати Божу Волю, а сам Господь обіцяв у разі виконання Його вимог благовоління й підтримку. Змістовний центр, в якому концентровано дані загальносвітоглядні та моральні приписи, які стають основою регулятивних механізмів життя євреїв упродовж усієї їх історії це – 10 заповідей або Декалог.

Р. А. Папаян зазначає, що «заповіді, за деякою долею умовності, ми можемо назвати біблійною «конституцією» (тому що саме вони – основа усіх інших законодавчих положень), в якій у «преамбулі» фіксується, що Бог – основай джерело права. У цьому плані цікаво виглядає «юридична техніка» заповідей. Гранично чітка композиція тексту не залишає сумнівів у її продуманості – урусі від загального до одиничного, від основи до деталей. Перші ж «статті» встановлюють основу основ: відносини людини з Богом, де фіксується Божественне джерело життя й волі, наводиться формула волі («Не роби собі кумира, ... не вклоняйся їм і не служи їм»), формула істини («Не вимовляй імені Господа, Бога твого, даремно»), формула праці для себе («Шість днів працой») і для Бога («а день сьомий – суббота Господові, Богові твоєму»). Ось тут і стикуються небесне та земне, і звідси заповіді переходять «на землю», втілюється усе вищесказане у сферу людських відносин. Вони заново повертаються до джерела життя, цього разу земного («Шануй батька твого і матір твою»). Загалом, останні п'ять заповідей встановлюють границі земної волі і тим самим формують ключові механізми забезпечення недоторканності прав: на життя («Не вбивай»), на родину («Не перелюбствуй»), на власність і результати власної праці («Не кради»), на істину («Не вимовляй хибного свідчення»), – і на завершення знову апелюють до духовного початку в людині, що зобов'язує її до внутрішніх заборон на ті ж дії («Не бажай будинку ближнього твого; не бажай дружини ближнього твого» та інше.). Як

бачимо, в усьому тексті у найтісніший спосіб переплітаються норми як моральні, так і юридичні» [4, с. 92].

Таким чином, Декалог визнається джерелом основних принципів регулювання відносин єврейського народу з Богом й усієї суми суспільних відносин. Хоча він не містить санкцій, тобто конкретних вказівок на негативні наслідки, що можуть і повинні наставати для порушників розпоряджень (крім, можливо, 3-ї заповіді), його положення мали для євреїв обов'язковий характер, встановлювали як їх права, так і обов'язки. Десять заповідей закріплюють принцип рівності перед Законом, вирішують ключові питання про чинність Закону в просторі й часі. Чинність у просторі визначається принципом громадянства (поширення на кожного єврея, незалежно від місця проживання), та територіальності (стосується всіх осіб, що знаходяться на території, займаній Ізраїлем). Що ж стосується дії у часі, то Законом утверджується необмежений характер його дії – вважається, що Господь дав його раз і назавжди. Загалом же в усьому віровченні підкреслюється: порушення Закону призводить до загибелі народу, а покора Божим Заповідям дає йому нескориму силу духу. Таким чином, запорука правильного способу життя в єврейській традиції – слідуванням змістовно моральним нормам, що в проекції Божої волі у суспільне життя набувають характеру норм юридичних. Така їх сполука та взаємопереплетення стають остаточно зрозумілими, якщо мати на увазі головну сутнісну рису етики євреїв, яка координує всю систему організації способу життя.

Сполученість моральних вимог і правових установлень в іудаїзмі виглядає природньо, оскільки відбувається порівняння понять гріх та злочин. Вважається, що з даруванням Божого Закону з'явилася вічно діюча постанова про виховання для розпізнання гріха й злочину. З погляду іудаїзму, усе, чого вимагає сам Господь, є добро, а що забороняє – зло. У такий спосіб у віровченні встановлюється поділяюча лінія між праведним (правильним) і гріховним (неправильним). У своїй проекції у громадське життя цей поділ морального характеру здобуває

формально-фіксований стандарт і стає основою всієї правової системи єврейського народу. Власне в рамках такої світоглядної схеми наповнюються змістом ключові поняття – праведності і законності та гріха і злочинності. Так вибудовується сума вимог морального й одночасно правового характеру.

Коли Закон виявляє провину гріха, одночасно виявляється і провина грішника. При діянні гріха Закон встановлює відповідальність грішника і підводить його під «прокляття» [1], оскільки в цьому випадку мова йде про «переступ» границі дозволеного Богом поведження. Так, значеннєвим змістом одночасно наповнюється поняття злочину, як проти- Божого діяння, а отже суспільно-небезпечного, оскільки воно посягає на непорушність правил суспільного життя, встановлених самим Богом. Можна простежити як подібне значеннєве сполучення простежується, скажімо, щодо вимог дотримання заповідей, які за змістом можна віднести до сфери цивільно-правової юрисдикції, в якій регулюється сума майнових і пов'язаних з ними особистих немайнових відносин – «не кради», «не бажай... нічого, що є у ближнього твого», та наслідків їх порушення. У сутнісну основу вимог заповідей покладался захист права приватної власності. Остання заповідь застерігає навіть від допущення можливості порушення даного права, оскільки вважається, що гріховні справи народжуються від гріховних бажань і думок, саме тому вони мають бути чистими й праведними.

Зміст заповіді «не кради» можна виразити так: будь чесним і працюючим, не намагайся привласнити те що тобі не належить, поважай результати праці і власність іншої людини – подібні принципи і на сьогодні відбиті в будь-якому національному законодавстві: питання власності і сукупності відносин у зв'язку з нею і на сьогодні складають стрижень економічної діяльності. Але, оскільки ми акцентуємо увагу на переплетенні етичних й правових вимог у системі нормування способу життя євреїв, відзначимо широке тлумачення поняття «крадіжка». «Злодієм уважався не тільки той, хто здійснив крадіжку з чужої кишені або чужого житла, але і той, хто свідомо завдав шкоди

репутації безневинного, хто не пропонував людині свого даху над головою у разі потреби. Талмудисти називали злодієм навіть того, хто безсоромно користувався гостинністю хазяїв, або віднімав час без потреби у свого ближнього, чи самого себе. Злодійство, з точки зору іудаїзму, це, зрештою, обвинувачення Бога в тім, що Він дає недостатньо, тобто повстання проти Божої волі» [3, с. 87].

Підсумовуючи викладений матеріал, можна зробити наступні висновки: сукупність вимог морального характеру, зафіксованих в Святому Письмі євреїв, сприймається як Боже веління, що має бути втіленим у суспільному житті. Обов'язковість цих норм і їх чітко виражений формальний характер сприяють становлення системи норм юридичного характеру. Так, тісно сполучені норми моральні й правові, і основа цього сполучення у змістовному сполученні праведного (правильного) і гріховного (злочинного). Між тим, незважаючи на їх тісний зв'язок, не можна назвати поняття гріха та злочину (в юридичному розумінні) тотожними, оскільки в системі світоглядних координат іудаїзму будь-який злочин, як порушення встановленого Богом порядку світобудівлі, є гріхом, але не всякий гріх (у правовому значенні) є злочином.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Біблія. Книга Священного Писання Старого і Нового Завіту. Брюсель: 2013. 546 с.
2. Гегель Г. *Філософія історії. Сочинення в 14 тт. Пер.с нем. XVIII. М.: Госуд. соц.-ек. изд-во, 1935. 470 с.*
3. Луцький І. М. Християнство як світоглядне джерело української держави і права: монографія. Івано-Франківськ: Місто НВ, 2012. 468 с.
4. Папаян Р.А. *Християнские корни современного права.:Х. Издательство НОРМА, 2002. 403 с.*
5. Тихонравов Ю.В. *Судебноерелигиоведение. Фундаментальный курсХ.: Издание «Интел-Синтез», 1998. 251с.*

Мовчан Р. О.,

*доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри конституційного,
міжнародного і кримінального права,
Донецький національний університет
імені Василя Стуса,
м. Вінниця, Україна*

ОБРАЗА ЧЕСТІ І ГІДНОСТІ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЯ, ПОГРОЗА ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЮ (СТ. 435-1 КК): ПРОБЛЕМИ КВАЛІФІКАЦІЇ ТА ВДОСКОНАЛЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНУ

Ще 18 лютого 2021 р. у стінах ВРУ був зареєстрований законопроект № 5102, мету якого його автори визначили як «протидію засобами кримінально-правового впливу ворожим інформаційним впливам в умовах триваючої гібридної війни РФ з Україною». Реалізована ж ця законодавча ініціатива була вже після зміни характеру війни та початку відкритого нападу РФ, а саме, 3 березня 2022 р., коли вказаний законопроект був прийнятий як Закон № 2110-ІХ.

Ознайомлюючись із пояснювальною запискою до відповідного законопроекту, ми переважно зустрічаємо обґрунтування необхідності посилення відповідальності за ворожу пропаганду. Водночас варто зауважити, що одним із наслідків ухвалення Закону № 2110-ІХ стало доповнення Кримінального кодексу України (далі – КК) новою ст. 435-1, якою передбачається відповідальність не лише за згадані у назві аналізованого нормативно-правового акта «виготовлення та поширення певної забороненої інформаційної продукції» (власне, пропаганду)¹, а й за такі діяння, як «образа честі і гідності та погроза військовослужбовцю». У цій статті я спробую проаналізувати основні вади відповідної кримінально-правової новели та проблеми кваліфікації, пов'язані із її застосуванням на практиці.

¹ Про проблеми ст. 436-2 КК див. [1, с. 181–203; 2; 3].

Розпочати варто із того, що хоча в назві досліджуваної заборони йдеться лише про «образу честі і гідності» та «погрозу» військовослужбовцю (дії, передбачені ч. 1), насправді в її ч. 2 встановлено відповідальність і за незгадані у назві «виготовлення та поширення матеріалів», які містять образу честі і гідності, погрозу військовослужбовцю. Ця обставина не залишилася непоміченою і для М. І. Хавронюка. Правознавець резонно зазначає, що, незважаючи на особливість форми образи в ч. 2 цієї статті, у частинах 1 і 2 ст. 435-1 КК передбачене абсолютно однакове покарання. З огляду на це вчений ставить логічне питання про відсутність необхідності виділення такої форми злочину, як виготовлення та поширення відповідних матеріалів [4].

На недоцільність такого кроку, зокрема згадування у ч. 2 ст. 435-1 КК про виготовлення або поширення матеріалів, що містять відповідні погрози, свого часу вказували і юристи ВРУ. Зокрема, фахівці ГНЕУ виправдано привертали увагу до того, що під погрозою варто розуміти певну дію, змістом якої є передавання інформації, що має кримінально-правове значення, відповідним особам. Водночас підкреслювалося, що спосіб доведення змісту погрози до кінцевого адресата (скажімо, текст у газеті, листі тощо) може бути різноманітним та загалом не впливатиме на оцінку скоєного в якості погрози. Зважаючи на це, обґрунтовано висновувалося, що виготовлення та поширення матеріалів, які містять певні погрози військовослужбовцю, котрий здійснює заходи із забезпечення національної безпеки й оборони, відсічі і стримування збройної агресії РФ, його близьким родичам чи членам сім'ї, насправді є лише одним із способів вчинення погрози, а тому мають кваліфікуватися за ч. 1 ст. 435-1 КК.

Далі хотілося б звернути увагу на тому, що у розглядуваній нормі йдеться:

1) виключно про **військовослужбовця**. Отже, наприклад, образа: працівника правоохоронного органу (звичайно, йдеться про тих із них, які не є військовослужбовцями), навіть якщо його діяльність теж безпосередньо стосується забезпечення

національної безпеки й оборони, відсічі і стримування збройної агресії рф(несення служби на блок-постах, пошук та затримання диверсантів, колаборантів тощо);працівника військово-цивільних адміністрацій, які створюються фактично на лінії фронту;цивільного працівника МОУ, зокрема й міністра;та, врешті-решт, будь-якої іншої особи, кожна з яких, нагадаю, відповідно до ст. 43-1 КК та Закону України «Про забезпечення участі цивільних осіб у захисті України», має право на захист Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України незалежно від можливості уникнення зіткнення, заподіяння шкоди або звернення за допомогою до інших осіб чи органів державної влади, ЗСУ – за 435-1 КК кваліфікуватися не може.

Як на мене,відповідне положення виглядає щонайменше спірним, особливо ж щодо нерозповсюдження дії аналізованої новели на відповідних працівників правоохоронних органів. Видається, що подібно до того, як у ст. 342 КК урахована можливість охорони громадського порядкуне лише працівниками правоохоронних органів, для відповідних служб яких це є основною функцією, а й військовослужбовцями, так само у ст. 435-1 КК (або її аналогу) має бути взята до уваги прямо передбачена Законом України «Про оборону України» можливість залучення до оборони України не лише військовослужбовців, а й принаймні правоохоронців.

Водночасза ст. 435-1 КК можуть кваліфікуватися образи, погрози та інші передбачені нею діяння, вчинені щодо військовозобов'язаних та резервістів, призваних на навчальні (або перевіірочні) та спеціальні збори, а також членів добровольчих формувань територіальних громад під час їхньої участі у заходах підготовки добровольчих формувань територіальних громад та виконання ними завдань територіальної оборони України;

2) лише того військовослужбовця, який:

а) здійснює виключний вид діяльності – заходи із забезпечення національної безпеки й оборони, відсічі і стримування збройної агресії рф. Хоча, як на цьому слушно

акцентує увагу М. І. Хавронюк, відповідно до Закону України від 25 березня 1992 р. «Про військовий обов'язок і військову службу» всі без винятку військовослужбовці на постійній основі здійснюють заходи із забезпечення національної безпеки й оборони. Схоже зауваження свого часу було озвучене і парламентськими експертами, які, спираючись на подібні аргументи, виступали за визнання у ст. 435-1 КК потерпілими усіх військовослужбовців, які виконують обов'язки військової служби, а не деяких з них;

б) здійснює заходи із забезпечення національної безпеки й оборони, відсічі і стримування збройної агресії лише однієї країни – рф. Щодо цього О. В. Острогляд зазначає, що «на сьогодні вже відомо, що рф, як мінімум, використовує для агресії і територію, і технічні можливості Білорусії, а також не виключено втягування до воєнних дій на боці рф і інших країн, а тому аналізована стаття в такому випадку матиме обмежене застосування, якщо військовослужбовець України здійснюватиме заходи із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії інших держав». Тому науковець висновує, що у ст. 435-1 КК варто було б використати підхід нової ст. 111-1 КК, де вживається більш узагальнююче поняття «держава-агресор» [5, с. 289–290].

На завершення зазначу, що передбачені ст. 435-1 КК образи, погрози можуть озвучуватися як при особистій присутності військовослужбовця, так і за допомогою листів, повідомлень, передачі через соціальні мережі тощо. У цьому сенсі показовою є наступною справа.

До Соснівського районного суду м. Черкаси надійшли матеріали відносно Особи-1, яка, усвідомлюючи те, що спілкується з Особою-2, котрий є військовослужбовцем ЗСУ, який здійснює заходи із забезпечення національної безпеки та оборони, відсічі і стримування збройної агресії рф, перебуваючи у власній квартирі, з належного їй акаунту, з особистого мобільного телефону шляхом надсилання особистого повідомлення у месенджері соціальної мережі «Facebook», написала текст такого змісту: «Контузия

видать повляла на мозг», «Иди [нецензурна лексика] убогий [нецензурна лексика]», «С армии оципаных рашкой укр. петухов “Наша рыба”», які є образливими, лайливими та принизливими за змістом. Як наслідок, такі дії Особи-1 були кваліфіковані за ч. 1 ст. 435-1 КК [6].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Мовчан Р. О. «Воєнні» новели Кримінального кодексу України: правотворчі та правозастосовні проблеми : монографія. Київ : Норма права, 2022. 241 с.
2. Мовчан Р. О. Кримінально-правова новела про виправдовування збройної агресії російської федерації проти України (ст. 436-2 КК України): правозастосовні та правотворчі проблеми. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького. Серія Право*. 2022. № 13. С. 197–204. DOI: 10.33098/2078-6670.2022.13.25.197-204.
3. Новели кримінального законодавства України, прийняті в умовах воєнного стану : наук.-практ. комент. / А. А. Вознюк, О. О. Дудоров, Р. О. Мовчан, С. С. Чернявський та ін. ; за ред. А. А. Вознюка, Р. О. Мовчана, В. В. Чернея. Київ : Норма права, 2022. 278 с.
4. Хавронюк М. Образа військовослужбовця та погроза йому: кримінальна відповідальність. Аналіз статті 435-1 ККУ із серії науково-практичних коментарів Миколи Хавронюка про зміни до Кримінального кодексу, прийняті під час воєнного стану. URL: <https://pravo.org.ua/blogs/obraza-vijskovoslužbovtsya-ta-pogrozu-jomu-kryminalna-vidpovidalnist/>
5. Острогляд О. В. Кримінально-правова політика в умовах війни: законодавчий аспект. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. 2022. № 1. С. 286–290.
6. Ухвала Соснівського районного суду м. Черкаси від 23 травня 2022 р. у справі № 712/3544/22

*Огерук І. С.,
кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри права
та публічного управління,
ЗВО «Університет Короля Данила»,
м. Івано-Франківськ, Україна*

ОСОБЛИВОСТІ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Агресія росії проти України спричинила низку змін до чинного законодавства, адаптуючи його до нагальних потреб та викликів, які диктують воєнні дії. Серед іншого, до Кримінального процесуального кодексу України було внесено зміни, що стосуються режиму досудового розслідування та судового розгляду кримінальних проваджень в умовах воєнного стану. Цілком логічно, що вказані зміни мали на меті врахувати та вирішити ризики і суперечливі ситуації, що можуть виникати на різних стадіях кримінального провадження в умовах воєнного стану.

Зазначені зміни показали відповідне реагування на потреби практики (зміни вносилися кілька разів, більш зручно адаптуючи законодавство) та розуміння законодавця до тих проблем кримінального провадження, що тягнуть за собою воєнні дії. Зокрема, стаття 615 КПК України регламентує особливий режим кримінального провадження в умовах воєнного стану. У ній:

- вирішено питання порушення кримінального провадження за відсутності технічної можливості доступу до Єдиного реєстру досудових розслідувань;

- регламентовано особливості проведення слідчих (розшукових) дій, процесуальних дій та прийняття процесуальних рішень за наявності реальної загрози життю і здоров'ю учасників кримінального провадження, а також дій у разі відсутності об'єктивної можливості особистої участі вказаних осіб при проведенні зазначених дій чи прийнятті рішень;

- врегульовано порядок перебігу строків у кримінальному провадженні та порядок їх продовження, зупинення і поновлення;

- вирішено питання розподілу матеріалів кримінального провадження між суддями за відсутності технічної можливості доступу до Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи;

- регламентовано питання затримання особи без ухвали слідчого судді та застосування до неї запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою.

Як ми бачимо, в більшості зміни торкнулися саме стадії досудового розслідування. Що стосується саме слідчих (розшукових) дій, то стаття 615 КПК України передбачає декілька їх особливостей в умовах воєнного стану. Зокрема, частина 1 вказаної статті передбачає дві такі особливості:

- Якщо відсутня можливість складання процесуальних документів прохіді результати проведення слідчих (розшукових) дій, то їхня фіксація здійснюється доступними технічними засобами з подальшим складенням відповідного протоколу непізніше сімдесяти двох годин з моменту завершення таких слідчих (розшукових) дій;

- У разі об'єктивної неможливості залучення понятих до обшуку або огляду житла чи іншого володіння особи, обшуку особи, або, якщо таке залучення пов'язано з потенційною небезпекою для їхнього життя чи здоров'я, відповідні слідчі (розшукові) дії проводяться беззалучення понятих, але за умови обов'язкової фіксації доступними технічними засобами шляхом здійснення безперервного відеозапису [1, ч. 1 ст. 615].

Наступна особливість стосується участі у кримінальному процесі слідчого судді, котрий здійснює судовий контроль за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні. Зокрема, як передбачає КПК України, відповідно до ухвали слідчого судді проводяться такі слідчі (розшукові) дії як обшук або огляд житла чи іншого володіння особи (за певних умов), обшук особи [1, ст. 233-235], а також примусове

відібрання біологічних зразків у особи для проведення експертизи [1, ст. 245]. Крім цього, тільки за ухвалою слідчого судді проводиться ряд негласних слідчих (розшукових) дій [1, ст. 246-248]. Також слідчий суддя шляхом розгляду клопотань, що подаються слідчим за погодженням з прокурором, перевіряє законність проникнення у житло чи інше володіння особи до постановлення ухвали слідчого судді [1, ч. 3 ст. 233], а також проведення негласної слідчої (розшукової) дії до постановлення ухвали слідчого судді [1, ст. 250]. У відповідності до частини 2 статті 615 КПК України, якщо у слідчого судді відсутня об'єктивна можливість виконати зазначені повноваження, то такі повноваження виконує керівник відповідного органу прокуратури. Відповідне рішення приймається у формі постанови та обов'язково має містити обґрунтування правомірності здійснення повноважень слідчого судді відповідним керівником органу прокуратури [1, ч. 2 ст. 615].

Ще одна особливість стосується участі у процесуальних діях таких учасників кримінального провадження як захисник та перекладач. Насамперед, слід погодитись із Д. О. Михайликом, котрий зазначає, що аналіз положень чинного КПК України дає підстави вважати, що «процесуальні дії» включають в себе як різновид «слідчі (розшукові) дії» та «негласні слідчі (розшукові) дії» [2, с. 219]. Частина 12 статті 615 визначає, що слідчий чи дізнавач повинні забезпечити участь захисника у проведенні окремої процесуальної дії. Якщо є певні причини, що унеможливають безпосередню явку захисника, законодавство дозволяє таку участь дистанційно – із застосуванням технічних засобів (відео-, аудіозв'язку). Крім зазначеного вказана частина статті дозволяє дізнавачу, слідчому, прокурору особисто здійснювати переклад пояснень, показань або документів, якщо він володіє однією з мов, якими володіє підозрюваний, потерпілий за умови наявності обставин, що унеможливають участь перекладача у кримінальному провадженні [1, ч. 12 ст. 615]. Зазначимо, що зазначені положення у відношенні саме перекладача певним чином суперечать положенням п. 2 ч. 1 ст.

77 та ч. 1 ч. 1 ст. 79 КПК України, яка передбачає підстави відводу перекладача у кримінальному провадженні. Відповідно до них, перекладач не має права брати участь у кримінальному процесі та відводиться, якщо він брав участь у цьому ж кримінальному провадженні в іншому процесуальному статусі. Щоб усунути вказані суперечності, можна внести зміни до ст. 79 КПК України, де зазначити, що підстави для відводу перекладача не стосуються ситуацій, передбачених ст. 615 КПК України.

Підсумовуючи викладене, слід зазначити, що особливостями здійснення слідчих (розшукових) дій в умовах воєнного стану є особлива увага до безпеки учасників кримінального провадження. Зміни, які внесено до кримінального процесуального законодавства, передбачають в разі наявності об'єктивних обставин певне делегування повноважень від одних суб'єктів кримінального процесу до інших, заміну обов'язкових учасників слідчих (розшукових) дій технічними засобами, дистанційну участь окремих суб'єктів кримінального провадження у процесуальних діях, можливість документувати хід та результати слідчих (розшукових) дій протягом певного часу, а не одразу по завершенні. Однак, окремі нововведення слід узгодити із попередніми положеннями Кримінального процесуального кодексу України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 року Верховна Рада України: офіційний веб-сайт. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення 10.11. 2022 р.).
2. Михайлик Д.О. Поняття процесуальних дій у кримінальному провадженні України. *Право і суспільство*. 2017. № 2. С. 217-221.

Острогляд О.В.,

*к.ю.н., доц., доцент кафедри
права та правоохоронної діяльності*

*Державного університету «Житомирська політехніка»,
професор кафедри права та публічного управління,*

ЗВО «Університет Короля Данила

Репецький С.П.,

к.ю.н., доцент кафедри права та публічного управління,

ЗВО «Університет Короля Данила,

м. Івано-Франківськ, Україна

«ПРАВО НА НАДІЮ» ЧИ «БЕЗ ПРАВА НА НАДІЮ»?

В листопаді 2022 року законодавство кримінально-правового характеру зазнало чергового ряду змін, що були обумовлені необхідністю приведення Кримінального кодексу України у відповідність до Конституції України, оскільки частину першу статті 81 визнано такою, що не відповідає Конституції України (є неконституційною) в тім, що вона унеможливує її застосування до осіб, яких засуджено до відбування покарання у вигляді довічного позбавлення волі, згідно з Рішенням Конституційного Суду № 6-р(П)/2021 від 16.09.2021. Що в свою чергу базувалося в основному на рішенні Петухов проти України (№ 2), в якому ЄСПЛ встановив «за таких обставин здійснення засудженими до довічного позбавлення волі свого права на перегляд їхнього покарання у вигляді довічного позбавлення волі через президентське помилування не може вважатися таким, що його захищено достатніми процесуальними гарантіями».

Саметому ми отримали дванові Закони, які мали б врегулювати це питання: Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо виконання рішень Європейського суду з прав людини. Закон України (URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2689-20#n23>) та Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення, Кримінального кодексу України та Кримінального процесуального кодексу України

щодо виконання рішень Європейського суду з прав людини. Закон України (URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2690-20#Text>).

Але чи насправді так сталося, чи насправді довічно позбавленні волі отримали так зване «право на надію»?

Розпочнемо з певних вступних зауваг.

Питання дискусії щодо покарання у вигляді смертної кари чи довічного позбавлення волі відноситься до т.з. «вічних» дискусій. І ніби як тільки шальки терезів схиляються до довічного позбавлення, виникають нові обставини, що знову приводять до відновлення дискусії. Наприклад, згідно проведеного опитування за допомогою Телеграм студентів юристів віком від 18 до 22 років (опитано 70 осіб), 42 % в тій чи іншій формі виступають за відновлення смертної кари, що обумовлено впровадженням воєнного стану та злочинами військовослужбовців рф.

В судовому провадженні завжди є місце помилці і у випадку з довічним позбавленням волі – вона найбільш болюча. Щороку в апеляційному порядку закривається близько 50 проваджень у звязку з відсутністю події чи складу кримінального правопорушення [5, с. 6]. А це свідчить, що можливість того, що довічно позбавлені волі можуть бути незаконно засуджені – існує. Особливо, якщо мова йде про «старі» справи.

Саме на ці ситуації і звертають увагу правозахисні організації. Мова йде про аспект відсутності належних процесуальних гарантій захисту осіб, що були засуджені ще за часів існування Радянського Союзу.

Згідно кримінологічного аналізу осіб, що вчиняють умисні вбивства, їх вік складає в більшості 30-40 років [4, с. 205]. Таким чином, якщо припустити, що особа вчинила діяння, за яке була засуджена до смертної кари, яка в подальшому була замінена на довічне позбавлення волі, в останні роки існування тоталітарної держави, то зараз їй в межах 61-71 рр.

Середня ж тривалість життя в Україні – 63 роки у чоловіків і 73 роки у жінок (<https://www.ukrinform.ua/rubric->

society/3269908-trivalist-zitta-ukrainciv-nizca-niz-seredna-u-sviti-demografi.html). Існують і інші дані, але не більше ніж 66 і 76 років відповідно.

Що ж ми отримали в результаті вказаних змін?

Відповідно до ч. 5 ст. 82 ККУ «Покарання у виді довічного позбавлення волі може бути замінено на покарання у виді позбавлення волі строком від п'ятнадцяти до двадцяти років, якщо засуджений відбув не менше п'ятнадцяти років призначеного судом покарання». А відповідно до п. 3 ч. 3 ст. 81 «Умовно-дострокове звільнення від відбування покарання може бути застосоване після фактичного відбуття засудженим не менше трьох чвертей строку покарання, призначеного судом за умисний особливо тяжкий злочин, у разі заміни покарання у виді довічного позбавлення волі на покарання у виді позбавленням волі на певний строк, а також покарання, призначеного особі, яка раніше звільнялася умовно-достроково і знову вчинила умисне кримінальне правопорушення протягом невідбутої частини покарання».

Таким чином, до відбутих вже 15 (по факту набагато більше) років – суд додасть ще від 15 до 20, з яких фактично треба буде відбути ще мінімум 11 років 3 місяці.

Повертаємо до цифр визначених вище. Особи, які мають тепер 61-71 рік, фактично отримують реальну можливість залишити місця позбавлення волі коли їм буде 72-82 роки, що фактично, при вказаній тривалості життя в Україні, залишається таки «довічним» позбавленням волі.

Крім того є ще і певні питання щодо наявності корупційних ризиків визначеної процедури такої заміни і подальшого умовно-дострокового звільнення від відбування покарання.

Згідно змін до КПК «Клопотання (подання) про вирішення питання щодо заміни покарання у виді довічного позбавлення волі на покарання у виді позбавлення волі на певний строк розглядається колегіально судом у складі трьох суддів». Але чомусь питання про відхилення такого клопотання і подальших можливих дій вирішується вже не згідно КПК, а КВК, а саме:

«У разі відмови суду щодо умовно-дострокового звільнення від відбування покарання, заміни покарання або невідбутої частини покарання більш м'яким повторне подання в цьому питанні стосовно осіб, засуджених до довічного позбавлення волі, за тяжкі і особливо тяжкі злочини до позбавлення волі на строк не менше п'яти років, може бути внесено **не раніше ніж через один рік з дня винесення постанови про відмову**, а стосовно засуджених за інші злочини та неповнолітніх засуджених - не раніше ніж через шість місяців» (ч.7 ст. 154 КВК).

Таким чином, як висновок, можемо стверджувати, що вказані зміни не вирішивши існуючі проблеми регулювання цієї ситуації – породжують нові, що в подальшому призведе до нових звернень до ЄСПЛ.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кримінальний кодекс України. За станом на 6 листопада 2022 р. // URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
2. Кримінальний процесуальний кодекс України. За станом на 6 листопада 2022 р. // URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>
3. Кримінально-виконавчий кодекс України. За станом на 6 листопада 2022 р. // URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1129-15#n1214>
4. Кримінологія : підручник / [Б.М. Головкін, В.В. Голіна, О.В. Лисосед та ін.] ; за заг. Ред. Б.М. Головкіна. – Харків : Право, 2020. – 384 с.
5. Острогляд О. В. Діяльність захисника в апеляційному провадженні. Навчальний посібник. Івано-Франківськ: Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, 2010. 162 с.
6. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо виконання рішень Європейського суду з прав людини. Закон України // URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2689-20#n23>
7. Про внесення змін до Кодексу України про

адміністративні правопорушення, Кримінального кодексу України та Кримінального процесуального кодексу України щодо виконання рішень Європейського суду з прав людини. Закон України // URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2690-20#Text>

*Піцик Х. З.,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри права та публічного управління,
ЗВО «Університет Короля Данила»,
м. Івано-Франківськ, Україна*

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИЙ КОМПЛАЄНС В БАНКІВСЬКІЙ СИСТЕМІ УКРАЇНИ

Основною умовою конкурентоспроможності банківської установи як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках є дотримання обов'язкових норм і правил здійснення банківської діяльності, у тому числі встановлених Національним банком України (далі – НБУ). Згідно з українським законодавством діяльність банку має відповідати принципам, визначеним Базельським комітетом з питань банківського нагляду. Водночас їх імплементація передбачає врахування специфіки кожної конкретної фінансової установи та необхідність певного процесу адаптації, особливо в частині впровадження нових форм управлінської діяльності, до яких належить комплаєнс.

Брак у нашій країні законодавчого забезпечення та регламентації принципів і процедур з комплаєнс, а також належного контролю цієї діяльності з боку регулятора створює значні загрози для забезпечення стійкості вітчизняної банківської системи. У провадженні комплаєнс в Україні перешкоджають відсутність стратегічного бачення керівництвом банків ролі комплаєнс і недооцінка комплаєнс-ризиків. У багатьох вітчизняних банках відсутнє усвідомлення значення комплаєнс-діяльності для забезпечення конкуренто спроможності банку, має місце формальний підхід до її здійснення, а комплаєнс не став елементом корпоративної культури [2].

У сучасних умовах особливого значення набуває проблема оцінки ефективності діяльності системи комплаєнс у банку, вдосконалення методики виявлення причин виникнення комплаєнс-ризиків та участі усіх працівників банку в цій діяльності, що потребує відповідної їх підготовки та мотивації.

Метою дослідження є визначення основних принципів організації системи комплаєнс-контролю в банках України, аналіз проблеми сфері імплементації цих принципів у вітчизняне банківництво та визначення характерних ознак ефективної системи комплаєнс-контролю в банківській установі.

Сутність категорії «комплаєнс» у банківській діяльності дослідники розглядають у двох основних форматах: як елемент процесу корпоративного управління в банку або ж як інструмент внутрішнього контролю. Функція комплаєнс передбачає дотримання банком будь-яких установлених вимог, а під комплаєнс-ризиком розуміється ризик юридичних санкцій, фінансових збитків або втрата репутації внаслідок невиконання таких вимог.

Слід зазначити, що функція комплаєнс завжди існувала в будь-якій фінансовій установі, проте не завжди була формалізованою. Кожен банк, урахувавши особливості свого становища на ринку (позиція за розміром активів, розгалуженість мережі відділень, розмір клієнтської бази, схильність до ризиків, ділова практика тощо), забезпечує комплаєнс у широкому розумінні, що передбачає дотримання у своїй діяльності встановлених вимог. Насамперед, основним чинником активного впровадження такого напрямку діяльності в банку, як комплаєнс, стало прагнення власників і менеджменту банків уникнути значних фінансових і репутаційних втрат зв'язку з виявленням порушень.

При побудові ефективної системи комплаєнс потрібно зважати як на організаційну форму, в якій забезпечується діяльність підрозділу комплаєнс, так і на ресурси, необхідні для комплаєнс-контролю (людські ресурси, матеріальні ресурси, можливості для навчання працівників та автоматизації процесів) [3].

Принципи комплаєнс стосуються інституційної організації комплаєнсу, тобто встановлення відповідальних органів та наділення

їх повноваженнями у сфері комплаєнс-політики.

Основні стандарти функції комплаєнс у банках уперше були визначені Базельським комітетом з питань банківського нагляду в документі «Комплаєнс та комплаєнс-функція в банках», що був затверджений 2005 року.

Зокрема, до основних принципів організації комплаєнс були віднесені такі:

1. Наглядова рада несе відповідальність за здійснення загального контролю за управлінням комплаєнс-ризиками.

2. Виконавчі органи несуть відповідальність за ефективність управління комплаєнс-ризиком.

3. Виконавчі органи несуть відповідальність за прийняття і доведення довідома працівників політики комплаєнс, забезпечення її дотримання і звітність перед Наглядовою радою з питань комплаєнс.

4. Виконавчі органи несуть відповідальність за створення постійної та ефективної функції комплаєнсу банку.

5. Функція комплаєнс повинна бути незалежною.

6. Функція комплаєнс повинна мати достатні ресурси для своєї ефективності.

7. Функція комплаєнс сприяє ефективному управлінню комплаєнс-ризиками.

8. Предмет і масштаб діяльності функції комплаєнс повинна регулярно перевірятися службою внутрішнього аудиту.

9. Банки повинні дотримуватися законів і підзаконних актів в усіх юрисдикціях, у яких вони здійснюють свою господарську діяльність.

10. Управління комплаєнс-ризиками має вважатися одним з основних напрямів управління ризиками в банку [4].

Окремі вимоги Базельського комітету з питань банківського нагляду до функції комплаєнс в Україні вперше були означені 2007 року в Методичних рекомендаціях Національного банку України щодо вдосконалення корпоративного управління в банках України. Зокрема, цим документом незалежні служби дотримання за-конодавства і внутрішніх процедур (комплаєнс) були визначені як одна із форм контролю, щомоють бути включені до організаційної структури банків.

Спостережна рада, правління та відповідні підрозділи банку

були визначені головними органами, які відповідають і забезпечують належне дотримання банком законодавства та внутрішніх процедур.

Незважаючи на непересічне значення цього документа для формування системи комплаєнс в Україні слід зазначити, що він не надав вітчизняним банкам достатніх інструментів для її ефективного впровадження через низький рівень регламентації норм та вимог, а також відсутність відповідного базового методологічного підґрунтя.

Слід зазначити, що значним поштовхом для розвитку системи внутрішнього контролю (у тому числі комплаєнс) у банках України стало затвердження Національним банком України у грудні 2014 року Положення про організацію внутрішнього контролю в банках України. У Положенні було визначено, що комплаєнс є однією з цілей ефективної системи внутрішнього контролю в банку, а підрозділ, що забезпечує комплаєнс, – суб'єктом системи внутрішнього контролю, та визначалися окремі вимоги до внутрішніх документів з питань комплаєнс [5].

Для розуміння причин виділення систем комплаєнс як окремого підрозділу системи банківського контролю необхідно визначити особливості виникнення комплаєнс-ризиків, які можуть суттєво відрізнитися для кожного банку, залежно від його структури, рівня корпоративної культури, рівня відповідальності менеджменту та акціонерів тощо.

Базельським комітетом також визначено, що наглядові органи банку повинні відслідковувати ефективність політики і процедуру правління комплаєнс-ризиками, а керівництво банку має здійснювати необхідні дії для забезпечення якісного управління комплаєнс-ризиками [6].

Контроль за якістю та ефективністю здійснення комплаєнс з боку регулятора стимулює підвищення уваги керівництва банку до такої діяльності. Такий контроль має здійснюватись у рамках комплексних інспекційних перевірок банків, у тому числі шляхом включення комплаєнс до окремого напрямку перевірки. При цьому доцільно, щоб такий контроль здійснювався з урахуванням ризик-орієнтованого підходу, з оцінкою загальної ефективності та адекватності комплаєнс, а також відповідності такої системи встановленим принципам

організації комплаєнс.

Фахівці ж з кримінально-правового комплаєнсу аналізують бізнес-процеси банків з позиції наявності ознак розкрадання чи інших порушень закону. Посадові особи банку можуть потрапити під дію кримінально статті як співучасники, навіть якщо вони особисто не вчиняли жодних правопорушень. Неуважність до процедури комплаєнс не тягне за собою будь-яких санкцій, але її дотримання дозволяє знизити ризик правопорушення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Довідник банків України [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://bank.gov.ua/control/bankdict/bank>
2. Опитування фонду «Демократичні ініціативи» [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://dif.org.ua/category/opinion-polls>.
3. Деревська О. Б. Запровадження системи внутрішнього контролю в банках України. Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України: збірник тез доповідей XIII Всеукраїнської науково-практичної конференції (28–29 жовтня 2010 р.) : у 2 т. Суми, 2010. Т.1. С.59–61.
4. Сарахман О.М. Функціонування комплаєнс-контролю у вітчизняній банківській справі. О.М.Сарахман, В.Козьол. Бухгалтерський облік, аналіз і аудит. 2015. Випуск 2(112). С.87–90.
5. Комплаєнс та комплаєнс-функція у банках, 2005 рік [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.bis.org/publ/bcbs113.pdf>.
6. Положення про організацію внутрішнього контролю в банках України : постанова Правління Національного банку України від 29.12.2014 №867 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua>.

Загурський О.Б.,

*доцент кафедри права та публічного управління,
кандидат юридичних наук, доцент,
ЗВО «Університет Короля Данила»,
м. Івано-Франківськ, Україна*

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВО ОХОРОНА ПРИВАТНОГО ЖИТТЯ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ЗМІН

Прогресивна «комерціалізація» міжособистісних відносин означає, що вона перестає звертати увагу на психічний досвід особистості, складаючи її «приватний світ». Часто трапляється, що людська цікавість, неповага чи звичайна ревності завдають шкоди іншій людині.

Крім того, розвиток засобів масової інформації, а також розповсюдження та нагальна лінива реклама тягне за собою загрозу занадто далекосяжного втручання в життя людини. Ця перешкода також спричинена розробкою сучасної ІТ-мережі, пов'язаної з розробкою комп'ютерних технологій для покращення процесів зберігання даних.

Надання захисту сфери приватного людського життя, безсумнівно, є виправданим. Однак виникає питання про те, як забезпечити цей захист. Для вигоди свідчить про те, що використання кримінальних чи адміністративних санкцій є недостатнім або лише частковим. На підставі національного цивільного законодавства концепція правової охорони розглядалася протягом певного часу.

Право на захист приватного життя не було рівномірно визначено цією доктриною. Це зрозуміло, враховуючи природу джерел права в американському законодавстві, вони засновані на судових прецедентах. Вивчення цього права – це не стільки освоїти правила, що містяться в юридичних діях, а в аналізі конкретних питань та витягування з них принципів, які можуть бути використані в даному випадку.

Необхідність створити точне визначення права на конфіденційність, тому це не зайве в американському

законодавстві. Навіть якщо такі терміни виникають, вони досить загальні. Лише вивчення конкретних суджень у обговореному питанні дає загальний погляд на суть американського права конфіденційності.

Відповідно до ч. 1-2 ст. 32 Конституції України «ніхто не може зазнавати втручання в його особисте і сімейне життя, крім випадків, передбачених Конституцією України; не допускається збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини» [1].

Таким чином, лише фізична особа, якої стосується конфіденційна інформація, відповідно до конституційного та законодавчого регулювання права особи на збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації має право вільно, на власний розсуд визначати порядок ознайомлення з нею інших осіб, держави та органів місцевого самоврядування, а також право на збереження її у таємниці.

Так, у статті 12 Загальної декларації прав людини 1948 року встановлено, що «ніхто не може зазнавати безпідставного втручання у його особисте і сімейне життя, безпідставного посягання на недоторканність його житла, таємницю його кореспонденції або на його честь і репутацію. Кожна людина має право на захист законом від такого втручання або таких посягань» [2].

У Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року визначено, що «кожен має право на повагу до свого приватного і сімейного життя, до свого житла і кореспонденції; органи державної влади не можуть втручатись у здійснення цього права, за винятком випадків, коли втручання здійснюється згідно із законом і є необхідним у демократичному суспільстві в інтересах національної та громадської безпеки чи економічного добробуту країни, для запобігання заворушенням чи злочинам, для захисту здоров'я чи моралі або для захисту

прав і свобод інших осіб» [3].

Міжнародним пактом про громадянські і політичні права 1966 року встановлено, що «ніхто не повинен зазнавати свавільного чи незаконного втручання в його особисте і сімейне життя, свавільних чи незаконних посягань на недоторканність його житла або таємницю його кореспонденції чи незаконних посягань на його честь і репутацію» [4].

Право на приватне та сімейне життя є засадничою цінністю, необхідною для повного розквіту людини в демократичному суспільстві, та розглядається як право фізичної особи на автономне буття незалежно від держави, органів місцевого самоврядування, юридичних і фізичних осіб.

В епоху інформаційного суспільства національне законодавство стоїть на сторожі прав інтересів фізичної особи при проведенні фото-, кіно-, теле- та відеозйомок. Відповідно до ч. 1 ст. 307 Цивільного кодексу України «фізична особа може бути знята на фото-, кіно-, теле- чи відеоплівку лише за її згодою», оскільки процес відповідної зйомки може певним чином суттєво порушувати особисті немайнові права фізичної особи. Якщо зйомки проводяться відкрито на вулиці, на зборах, конференціях, мітингах та інших заходах публічного характеру, припускається, що особа надала згоду на знімання її на фото-, кіно-, теле- чи відеоплівку [5].

Особистим життям фізичної особи є її поведінка у сфері особистісних, сімейних, побутових, інтимних, товариських, професійних, ділових та інших стосунків поза межами суспільної діяльності.

У зв'язку з цим, Конституційний Суд України (рішення від 20.01.2012 р № 2-рп/2012), даючи офіційне тлумачення частин першої, другої статті 32 Конституції України, визначив, що до інформації про особисте та сімейне життя особи слід віднести відомості про події та явища, що відбувалися або відбуваються у побутовому, інтимному, товариському, професійному, діловому та інших сферах життя особи. Така інформація про фізичну особу та членів її сім'ї є конфіденційною і може бути поширена

тільки за їх згодою, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини. Рішення Конституційного Суду України є обов'язковим до виконання на території України, остаточним і не може бути оскаржене [6].

Таким чином, концепція права на конфіденційність, хоча і ще не значуща, набирає певну популярність. Безперечно, це рішення, яке дозволяє, завдяки його універсальності, більш повному опису людського юридичного становища з точки зору суспільного втручання та пов'язаний з внутрішнім світом особи.

Досить часто проблема досягають глибоко прихованих рівнів психічного сприйняття, утворюючи особистісно-інтимний світ людини. Побудова права на захист приватної сфери людини може стати конкретно універсальним рецептом прогалин, створених у галузі захисту особистих прав, які все частіше підкреслюються розвитком суспільства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конституція України: закон від 28.06.1996 №254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>. (дата звернення: 30.11.22).
2. Загальна декларація прав людини від від 10 груд 1948 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text. (дата звернення: 30.11.22).
3. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини) від 04.11.1950 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text. (дата звернення: 30.11.22).
4. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 16.12.1966 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text. (дата звернення: 30.11.22).
5. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>. (дата звернення: 30.11.22).

6. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Жашківської районної ради Черкаської області щодо офіційного тлумачення положень частин [...] від 20.01.2012 № 2-рп/2012. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v002p710-12#Text>. (дата звернення: 30.11.22).

*Хавронюк М.І.,
доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри кримінального
та кримінального процесуального права,
Національний університет «Києво-Могилянська
академія»,
м. Київ, Україна*

АНТИКОРУПЦІЙНІ ПОЛОЖЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ ПОВИННІ БЕЗДОГАННО ВРАХОВУВАТИ МІЖНАРОДНІ ЗОБОВ'ЯЗАННЯ УКРАЇНИ

Антикорупційна стратегія на 2021-2025 роки, затверджена Законом України від 20 червня 2022 року, визначає (п. 4.3.1) як одну з основних проблем забезпечення невідворотності відповідальності за корупцію те, що окремі положення законодавства, що стосуються відповідальності за корупційні кримінальні правопорушення, суперечать міжнародним стандартам у цій сфері.

Такі стандарти містять насамперед Конвенція ООН проти корупції, Конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності, Кримінальна конвенція Ради Європи про боротьбу з корупцією, Додатковий протокол до неї і Конвенція Ради Європи про боротьбу з маніпуляцією результатами спортивних змагань.

Прискіпливий аналіз показує, що дійсно чимало

антикорупційних положень Кримінального кодексу України (далі – КК) не відповідають положенням згаданих міжнародних договорів. Назвемо тут для ілюстрації лише деякі. Наприклад, суперечать:

- стаття 364 КК – статті 19 Конвенції ООН проти корупції, яка: а) вказує на можливість вчинення зловживання шляхом не лише дії, а й *бездіяльності*; б) говорить про зловживання не лише службовим становищем, а й *службовими повноваженнями*; в) визначає зловживання не як порушення абстрактних «інтересів служби», а як дію чи бездіяльність, що мають характер *порушення закону* (тут важливо згадати припис ч. 2 ст. 19 Конституції України: «Органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України»). У цьому аспекті ст. 364 КК є невиправдано ширшою за конвенційне положення: використання влади чи службового становища всупереч інтересам служби може втілитися у діяннях, які суперечать як закону, так і підзаконному акту, і навіть у формально законних діяннях, вчинених не в інтересах служби;

- частина 2 ст. 368, частина 3 ст. 3683 і частина 3 ст. 368-4 КК – статтям 7, 8 Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією і ст. 21 Конвенції ООН проти корупції: поведінка суб'єкта «пасивного» підкупу, за яку він одержує неправомірну вигоду, має порушувати обов'язки суб'єкта, у першому випадку – визначені законом, а в другому і третьому – законом чи договором;

- статті 354, 368, 368-3 і 368-4 КК – статтям 7, 8 Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією і ст. 21 Конвенції ООН проти корупції: вимагання неправомірної вигоди має бути автономною формою пасивного хабарництва, а не обтяжуючою ознакою. На це зверталася увага в одному з Оціночних звітів ГРЕКО щодо України [1];

- стаття 369-2 КК – ст. 18 Конвенції ООН проти корупції

і ст. 12 Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією: кримінальна відповідальність за цією статтею має наставати незалежно від того, реальним чи удаваним був вплив на особу, а також що суб'єктом зловживання впливом є особа, яка не використовує свої влади, службове становище чи повноваження і яка не є суб'єктом кримінальних правопорушень, передбачених статтями 354, 368, 368-3, 368-3 КК [2].

Існують також невідповідності положень КК антикорупційним конвенціям, які мають прихований характер, оскільки виявляються через практику їх застосування судами.

Наприклад, в судовій практиці [3] пасивний підкуп службової особи має місце ніби лише тоді, коли в неї була *реальна можливість вчинити або не вчинити* діяння, за яке вона одержує неправомірну вигоду. Але у Пояснювальній доповіді до Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією зазначено: «Вирішальним елементом складу правопорушення є не те, *чи має посадова особа намір діяти* згідно з проханням хабародавця, а те, чи їй запропонували, надали або пообіцяли хабара з метою одержати щось навзаєм від неї. А що хабародавець, імовірно, може й не знати, чи володіє посадова особа такою свободою дій, то цей елемент складу для цілей цього положення є нерелевантним. Конвенція ж бо має на меті зберегти довіру громадян до справедливої публічної адміністрації, і така довіра помітно ослабла б навіть у разі, якби посадова особа діяла і не отримавши хабара» [4].

Конвенція ООН проти корупції (статті 30 і 44) і Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією (ст. 19) закріплюють зобов'язання держав, згідно з якими санкції за корупційні кримінальні правопорушення повинні: бути пропорційними, ефективними і стримуючими та включати позбавлення волі; забезпечувати можливу видачу особи; передбачати позбавлення права обіймати державну посаду чи посаду на підприємстві, яке цілком або частково перебуває у власності держави.

Ці конвенційні вимоги реалізовано в КК неповно – санкції не в усіх випадках є пропорційними, розміри передбачених

ними штрафів, громадських робіт, виправних робіт, арешту, обмеження волі, позбавлення волі не збалансовані, не узгоджені між собою, а в окремих випадках проблему непропорційності санкцій ускладнюють помилки законодавця (наприклад, явною є невідповідність санкцій частин 3, 4 ст. 368, ч. 4 ст. 3683 і ч. 4 ст. 3684 КК положенню ч. 2 ст. 59 КК або санкції ч. 1 ст. 365-2 КК положенню ст. 55 КК), а позбавлення права обіймати певну посаду чи займатися певною діяльністю передбачається не в усіх випадках.

В контексті євроінтеграції України важливою також є адаптація антикорупційних положень КК до відповідних актів Євросоюзу, зокрема Конвенції Ради ЄС від 26 травня 1997 року про боротьбу з корупцією, до якої причетні службовці Європейських співтовариств або службовці держав-членів Європейського Союзу, і Рамкового Рішення Ради 2003/568/ЖНА від 22 липня 2003 року про боротьбу з корупцією в приватному секторі.

Враховуючи, вище вказане всі існуючі неузгодженості між КК та антикорупційними договорами України слід усунути шляхом внесення змін до законодавства і забезпечення єдності судової практики. Відповідні положення договорів з метою бездоганного виконання всіх міжнародних зобов'язань України в цій сфері уважно враховані авторами нового Кримінального кодексу України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Оціночний звіт по Україні Інкримінації (ETS 173 і 191, GPC 2) (Тема I) (Greco Eval III Rep (2011) 1E (P2) Тема I), затверджений на 52-му Пленарному засіданні ГРЕКО (Страсбург, 17-21 жовтня 2011 р.), пар. 63. https://old.nazk.gov.ua/sites/default/files/docs/nazk_files/zvity/2.4.pdf
2. Explanatory Report to the Criminal Law Convention on Corruption, p. 64. <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016800cce44>
3. Див., наприклад: ухвали ВССУ від 09.08.2012 року в справі

№5-3516км12 і від 06.12.2002 року в справі №5-3541км11.
<http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/26092626> ; <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/21114847>

4. Explanatory Report to the Criminal Law Convention on Corruption, p. 39. https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=0900001680_0c0e44

*Чугаєвська А. В.,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри публічного та міжнародного права,
ННІ «Юридичний інститут «КНЕУ ім. В. Гетьмана»,
м. Київ , Україна*

ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД ВІДБУВАННЯ ПОКАРАННЯ У ЗВ'ЯЗКУ З ПРИЙНЯТТЯМ УПОВНОВАЖЕНИМ ОРГАНОМ РІШЕННЯ ПРО ПЕРЕДАЧУ ЗАСУДЖЕНОГО ДЛЯ ОБМІНУ ЯК ВІЙСЬКОВОПОЛОНЕНОГО.

Зпочатком збройної агресії РФ в національному законодавстві виникла нагальна потреба правового визначення підстав, умов та процесуального порядку обміну військовополонених, про що неодноразово наголошували вчені та практики.

Законом України № 2472-ІХ від 28.07.2022 року [1] чинний КК України було доповнено ст. 84-1 [2], яка передбачає новий вид звільнення від відбування покарання у зв'язку з прийняттям уповноваженим органом рішення про передачу засудженого для обміну як військовополоненого. Прийняття даного закону зумовлено відсутністю належного законодавчого врегулювання обміну засудженими військовополоненими.

Виділяючи основні причини звільнення від покарання або від відбування покарання вчені визначають юридичну недоцільність та об'єктивну неспроможність досягнення мети покарання а саме: кари, виправлення засудженого та загальну

і особисту превенцію [3, с. 111]. Разом з тим, варто зазначити, що більшість видів звільнення від відбування покарання є заохочувальними і можливість їх застосування зазвичай пов'язується з позитивною посткримінальною поведінкою особи. Проте, одночасно деякі науковці зазначають, що жодна з них не знайшла своє відображення у даному виді звільнення, адже тут на перше місце виступає не мета покарання, а досягнення важливої соціально корисної мети, а саме - повернення внаслідок обміну осіб, які перебувають у полоні країни агресора. Поряд з цим даний вид звільнення від відбування покарання має ознаки спільної правової природи з помилуванням [4, с. 54]. Тому, даний вид звільнення від відбування покарання можна віднести до так званих квазізаходів кримінально-правового впливу, до яких М.І. Хавронюк відносить такі види звільнення від покарання та відбування покарання, які не мають заохочувального характеру та не здатні в повній мірі вплинути на рішення кримінально-правового конфлікту [5, с. 6].

Варто зазначити, положення ст. 84-1 КК України передбачає, що підставою такого звільнення від відбування покарання є прийняття рішення уповноваженим органом про його передачу для обміну як військовополоненого, а умовою - надання цим засудженим згоди на проведення такого обміну.

Уповноважений орган, який приймає таке рішення, чітко у законі не визначений, проте виходячи з положення чинного КК України, слід зазначити, що рішення щодо звільнення від покарання так само як і від відбування покарання приймає виключно суд (ч. 1 ст. 74 КК України). Зауважимо, що жодних обмежень, щодо вчиненого такою особою категорії кримінальних правопорушень, виду і строку призначеного покарання законом не передбачено. Доречним у цьому сенсі виглядає обмеження права на такий обмін осіб, які засуджені за тяжкі та особливо тяжкі злочини проти життя і здоров'я осіб та проти миру та безпеки людства, що нівелює індивідуальний підхід при звільненні від відбування покарання.

Відповідно до внесених даним законом змін до КПК

України [6], особа, стосовно якої уповноваженим органом прийнято рішення про обмін як військовополоненого, вважається будь-яка особа, яка має процесуальний статус підозрюваного, обвинуваченого, засудженого та яка включена відповідним уповноваженим органом до списку для обміну як військовополонених (ч. 1 ст. 3 КПК України). Тобто цією особою може бути громадянин України, особа без громадянства або громадянин іноземної держави, незалежно від виду та ступня тяжкості скоєного кримінального правопорушення. Проте, така особа має бути визнана військовополоненим, а отже вона має бути військовослужбовцем та належати до однієї з категорій, зазначених у міжнародному гуманітарному праві та національному законодавстві [7], [8].

З метою реалізації даного виду звільнення прокурору надано право звернення до слідчого судді або суду із клопотанням про скасування запобіжного заходу у зв'язку з прийняттям уповноваженим органом рішення про передачу підозрюваного, обвинуваченого для обміну як військовополоненого (ч. 1 ст. 201-1 КПК України). До клопотання обов'язково додаються матеріали що підтверджують прийняття уповноваженим органом рішення про передачу підозрюваного, обвинуваченого для обміну як військовополоненого, а також письмова згода підозрюваного, обвинуваченого на проведення обміну як військовополоненого. Форма письмової згоди законом не закріплюється, а головною умовою є добровільна згода на проведення обміну як військовополоненого. Копія та додаткові матеріали надаються підозрюваному, обвинуваченому не пізніше ніж за три години до початку розгляду клопотання. (ч. 2, 3 ст. 201-1 КПК України).

Процесуальний порядок розгляду клопотання про скасування запобіжного заходу передбачає його розгляд слідчим суддею або судом в день його надходження до суду за обов'язкової участі прокурора (ч. 4 ст. 201-1 КПК України). Слідчий суддя, суд, перевіrivши обставини, що підтверджують прийняття уповноваженим органом рішення про передачу підозрюваного,

обвинуваченого для обміну як військовополоненого та при умові надання підозрюваним, обвинуваченим згоди на такий обмін, виносить ухвалу про скасування запобіжного заходу та передачу особи під нагляд уповноваженого органу для організації та проведення її обміну як військовополоненого (ч. 5 ст. 201-1 КПК України). Після чого підозрюваний, обвинувачений негайно звільняється та передається під нагляд уповноваженого органу. Умовою такого звільнення є відсутність іншого судового рішення, що набрало законної сили і яке прямо передбачає тримання цього підозрюваного, обвинуваченого під вартою в уповноваженій службовій особі місця ув'язнення, під вартою в якому він перебуває (ч. 6 ст. 202 КПК України).

Поряд цим, ст. 84-1 КК України передбачає, що у разі, якщо такий обмін не відбувся, за клопотанням прокурора суд приймає рішення про направлення такого засудженого для подальшого відбування призначеного раніше покарання (ч. 2 ст. 84-1 КК України).

В ситуації, якщо такий засуджений був обміняний як військовополонений та протягом невідбутої частини покарання вчиняє нове кримінальне правопорушення, суд призначає покарання за сукупністю вироків із урахуванням правил складання покарань та зарахуванням строку попереднього ув'язнення, відповідно до положень статей 71 і 72 КК України (ч. 3 ст. 84-1 КК України).

Внесені зміни у законодавство викликають низку питань. Зокрема, чи не відбувається порушення прав потерпілих осіб у разі такого звільнення від відбування покарання. Чи повинен бути повідомлений потерпілий про таке звільнення та чи не потрібно враховувати думку потерпілого при винесенні рішення про таке звільнення? Як має вирішуватись питання відшкодування шкоди? Ці та багато інших питань на сьогодні є предметом подальшого дослідження та обговорення у професійних колах, з метою вдосконалення запропонованого механізму.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про внесення змін до Кримінального, Кримінального процесуального кодексів України та інших законодавчих актів України щодо процедури обміну осіб як військовополонених: Закон України від 28 лип. 2022 р. № 2472-IX. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2472-20#Text>
2. Кримінальний кодекс України : Закон України від 5 квіт. 2001 р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.
3. Письменський Є.О. Звільнення від покарання та його відбування в системі заходів кримінально-правового впливу. *Часопис цивільного і кримінального судочинства*. 2012. N5 (8). С. 110-117.
4. Новели кримінального законодавства України, прийняті в умовах воєнного стану: наук.-практ. коментар/А.А. Вознюк, Р.О. Мовчан, В.В.Черней. Київ: Норма права, 2022. 278с.
5. Хавронюк М.І. Заходи кримінально-правового характеру: які вони бувають?*Юридичний вісник України*. 2013. No 22 (934). С. 6-7.
6. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>
7. Конвенція про поводження з військовополоненими: міжнар. док. від 12 серп. 1949 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_153#Text
8. Про затвердження інструкції про порядок виконання норм міжнародного гуманітарного права у Збройних Силах України: наказ від 23 бер. 2017 р. N164 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0704-17#Text>

Прирхан І.І.,

*кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри права та публічного управління
ЗВО «Університет Короля Данила»
м. Івано-Франківськ, Україна
pryrkhan.ira@gmail.com*

ВІД РОЗГЛЯДУ СУДОВИХ СПРАВ В РЕЖИМІ ВІДЕОКОНФЕРЕНЦІЇ ДО ДИСТАНЦІЙНОГО СУДОЧИНСТВА: РЕАЛІЇ СЬОГОДЕННЯ

Введення воєнного стану 24 лютого 2022 р. та пандемія Пандемія COVID-19 в попередні 2 роки поставили на порядок денний питання адаптації всіх сфер життєдіяльності до нових умов. Це стосується й активного впровадження та розвитку дистанційних форм участі у судовому процесі.

Так, з 2013 року Державна судова адміністрація України реалізує пілотний проект з розвитку електронного судочинства, який передбачає надання користувачам можливості: 1) сплачувати судовий збір (на офіційному веб-порталі Судова влада України); 2) отримання інформації про стадії розгляду судової справи (на офіційному веб-порталі Судова влада України (<http://court.gov.ua/>); 3) доступ до інформації про судові рішення з Єдиного державного реєстру судових рішень; 4) відправки учасникам судового процесу процесуальних документів по електронній пошті; 5) відправки судової повістки у вигляді SMS-повідомлень; 6) отримання інформації про перебування суб'єктів підприємницької діяльності (контрагентів, боржників, поручителів і т.п.) в процедурі банкрутства. Тобто, для учасників процесу створювалася можливість використовувати переваги послуг “Електронного суду” [3].

Закон України «Про судоустрій і статус суддів» (частина 7 статті 11) та процесуальні кодекси передбачають можливість учасників судового процесу брати участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції на підставі судового рішення [4].

З метою реалізації цього положення, у 2020 році Державна судова адміністрація України розробила порядок проведення відеоконференцзв'язку під час судового засідання за участі сторін поза межами приміщення суду. Таким чином було передбачено використання системи EasyCon або інших доступних для суду та учасників судового процесу засобів, що забезпечують проведення судових засідань в режимі відеоконференцзв'язку [2].

Такий механізм проведення судових засідань допоміг значно нормалізувати здійснення правосуддя в умовах карантину. Проте, за умов воєнного стану, в Україні відсутнє повністю безпечне місце, і чи не щодня, через оголошення повітряних тривог виникає необхідність переривати судові засідання та переміститись в укриття. Ігнорування зазначених правил може мати невідворотні наслідки, що, на жаль, мали місце в Миколаївській області, коли в результаті ракетного удару по приміщенню Господарського суду Миколаївської області, загинули працівники суду.

Варто врахувати й постійні перебої з подачею електроенергії, як в тих приміщеннях, де перебувають учасники судового засідання, так і в самих судах, що також перешкоджає розгляду судових справ навіть у такий спосіб.

Однак використання ІТ-технологій у судочинстві ускладнюється відсутністю низки базових умов у значній частині учасників судових процесів, зокрема: підключення до мережі Інтернет (особливо на окупованих, прифронтових територіях), безпека даних (підтвердження особи учасника справи здійснюється із застосуванням електронного підпису, а якщо особа не має такого підпису – в інші способи), доступ до комп'ютерної техніки з можливістю використання камер, мікрофонів тощо. Варто мати на увазі, що й самі суди часто відмовляють сторонам спору в розгляді в режимі відеоконференції через відсутність у суді технічної можливості для її проведення.

При цьому, необхідно враховувати, що відповідно до чинного

процесуального законодавства, ризику технічної неможливості участі в відеоконференції поза межами приміщення суду чи переривання зв'язку несе виключно учасник справи, який подав заяву про розгляд справи в режимі відеоконференції, що ставить таких учасників справи у потенційно не вигідне становище.

У квітні 2022 року в Україні почав працювати новий сервіс «Електронний кабінет» ЄСІТС, який є ще одним кроком на шляху цифровізації судочинства, оскільки надає можливість надсилати документи іншим учасникам перед відправкою до суду з отриманням підтвердження про доставлення.

Підсистема «Електронного суду» після реєстрації у власному «Електронному кабінеті» дозволяє учасникам справи та їх представникам подавати документи до суду, отримувати документи, знайомитись з матеріалами справи тощо. Однак, варто зазначити, що наразі далеко не всі суди України приєднались до підсистеми «Електронний суд», що в свою чергу уповільнює застосування повною мірою можливостей та ресурсів цієї підсистеми.

Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» щодо додаткових способів інформування про судові справи та проведення зборів суддів в умовах воєнного чи надзвичайного стану» від 27 липня 2022 року передбачив додаткові способи інформування про судові справи. Так, передбачено можливість надання інформації з використанням Єдиного державного веб-порталу електронних послуг, у тому числі з використанням мобільного застосунку Порталу Дія [1]. Дана норма за своїм змістовним навантаженням однозначно є проресивною, хоча на даний момент носить дещо дублююче навантаження, оскільки не скасовує вимогу повідомлення сторін у порядку, передбаченому процесуальним законодавством України.

Останньою новацією є можливість участі у судових засіданнях через додаток «Дія» за наявності в особи «підпису дія». Українці, які вимушено покинули свої домівки, чи перебувають на тимчасово окупованих територіях і не мають

можливості підписувати документи вручну або КЕПом, можуть зробити це з Дія. Підписом. Із Дія.Підпис можна отримати доступ до правосуддя, зареєструвавшись в Електронному суді, авторизуватися в підсистемі відеоконференцзв'язку та взяти участь у судовому засіданні онлайн, навіть перебуваючи за кордоном.

Водночас для комплексного впровадження різноманітних форм дистанційного судочинства, необхідним є перехід на електронний документообіг між судом, органами прокуратури, органами внутрішніх справ, фіскальними органами, виконавчою службою тощо. Саме державні органи повинні бути безпосередньо зацікавлені в удосконаленні системи електронного судочинства, оскільки це значно зекономить фінансові та інші матеріальні і людські ресурси.

Зрозуміло, що подальші кроки розширення можливостей дистанційного судочинства потребують суттєвого технічного підґрунтя. Зокрема, програмне забезпечення, що використовується, повинно бути функціональним, безпечним, ефективним для здійснення правосуддя, і при цьому і доступним, легким для використання, та таким, використання якого не потребує спеціальних навичок.

Ще більш прогресивним буде регламентація можливості участі суддів та секретаря в судовому засіданні дистанційно, адже, як зазначають експерти Європейської комісії з питань ефективності правосуддя (СЕРЕJ), це зовсім не суперечить Керівним принципам СЕРЕJ щодо використання відеоконференцзв'язку під час судових розглядів [5].

Підсумовуючи наголосимо, що воєнний стан в Україні скорегував процес розгляду судових справ. За цих умов, ефективній реалізації права громадян на судовий захист відповідно до закону сприятиме, зокрема проведення засідань з використанням відеоконференцзв'язку, інформування громадян на офіційному веб-сайті судів про результати розгляду справ, активне впровадження широкого спектру функціоналу проекту «Електронний суд». Все це в сукупності сприятиме

ефективному здійсненню права громадян на судовий захист з дотриманням вимог безпеки всіх учасників судового процесу, зменшення термінів розгляду справ, прискоренню отримання громадянами відповідної інформації, а також економії фінансових, людських та інших матеріальних ресурсів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» щодо додаткових способів інформування про судові справи та проведення зборів суддів в умовах воєнного чи надзвичайного стану : Закон України від 27.07.2022. Голос України. 2022. № 169 від 18.08.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2461-20#Text>
2. Про затвердження Порядку роботи з технічними засобами відеоконференцзв'язку під час судового засідання в адміністративному, цивільному та господарському процесі за участі сторін поза межами приміщення суду: Наказ Державної судової адміністрації №169 від 08.04.2020 <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0169750-20#Text>
3. Про реалізацію проекту щодо обміну електронними документами між судом та учасниками судового процесу: Наказ Державної судової адміністрації №72 від 31.05.2013. <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0072750-13#Text>
4. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02.06.2016. Відомості Верховної Ради України. 2016. № 31. Ст. 545.
5. Участь судді та секретаря в судовому засіданні дистанційно загалом відповідає європейським стандартам – підтвердили експерти СЕРЕЖ. Офіційний веб-сайт Верховного Суду. <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1328891/>

ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА ТА ПРОЦЕСУ В ПРАЦЯХ МОЛОДИХ ДОСЛІДНИКІВ

Вишня А.,

студентка 2 курсу

факультету міжнародної торгівлі та права

Державного торговельно-економічного університету

Науковий керівник:

Шведова Г. Л.,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри правового забезпечення безпеки бізнесу

Державного торговельно-економічного університету,

м. Київ, Україна

ДОМАШНЄ НАСИЛЬСТВО В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ

Війна завжди є викликом для держави та її правової системи. Вона стає каталізатором загострення існуючих проблем у суспільстві. Адже, в умовах збройної агресії з'являються перешкоди для забезпечення нормального захисту прав і свобод людини. Так в Україні на сьогоднішній день спостерігається загострення проблеми домашнього насильства.

Згідно Закону України “Про запобігання та протидію домашнього насильству” домашнє насильство - діяння (дії або бездіяльність) фізичного, сексуального, психологічного або економічного насильства, що вчиняються в сім'ї чи в межах місця проживання або між родичами, або між колишнім чи теперішнім подружжям, або між іншими особами, які спільно проживають (проживали) однією сім'єю, але не перебувають (не перебували) у родинних відносинах чи у шлюбі між собою, незалежно від того, чи проживає (проживала) особа, яка вчинила домашнє насильство, у тому самому місці, що й постраждала

особа, а також погрози вчинення таких діянь[1]. Тобто, домашнє насильство є тим кримінальним правопорушенням яке посягає на інститут сім'ї.

Згідно з статистикою наданою Офісом Генерального прокурора, що зазначені у звіті аналітичного Центру “ЮрФем «Домашнє насильство в Україні: реагування в умовах війни (І півріччя 2022 року)» за період з 01.01.2022 року по 30.06.2022 кількість зареєстрованих кримінальних проваджень порівняно із аналогічним періодом у 2021 році зменшилася на 52% та становила 1005 зареєстрованих кримінальних проваджень. 232 з 1505 справ було закрито, тому обліковано в аналізованому періоді 773 відкритих кримінальних проваджень, що на 51,2 % менше ніж у 2021 році. Хоча за даними заступниці Міністра внутрішніх справ Катерини Павліченко на кінець 2021 року навпаки була присутня тенденція збільшення випадків фіксування цього виду кримінальних правопорушень , так у 2021 році до поліції про домашнє насильство заявили на 56% більше громадян, ніж у попередньому 2020 році. Було складено на 10% більше адмінпротоколів, внесено на 19% більше термінових заборонних приписів щодо кривдників, на 11% кількість кривдників, які перебувають на обліку. То чи відповідає статистика дійсності? І які ж саме процеси сприяли зменшенню статистики?

Адвокатка Анастасія Мальцева на вебінарі Центру “ЮрФем” освіта зазначила, що на даний момент існує ряд проблем, які унеможливають існування реальної статистики. Перш за все варто звернути увагу на те, що значна територія України була окупована протягом перших місяців війни, що унеможливлювало звернення потерпілих до державних органів з метою захисту і на даний момент теж існує така перешкода. Наступною проблемою можна виділити ставлення потерпілої особи. Жертва може не звертатися до органів у зв'язку з тим, що вважатиме, що це зараз не на часі, адже в країні війна або ж вважатиме, що органи не займатимуться її проблемами. Також виїзд населення, з метою захисту теж

впливає на загострення проблеми, адже досить часто саме сусіди ставали свідками домашнього насильства і виступали формою захисту жертви, могли викликати поліцію. Вони ж були і певним стримуючим фактором для кривдника, адже він розумів, що для нього існує певна загроза. Також на даний момент вірогідність наявності зброї у кривдника є більшою високою ніж в довоєнний час, адже особа може вступити до ЗСУ, Нацгвардії, сил територіальної оборони ЗСУ. Внаслідок чого вона отримає зброю, за допомогою якої зможе залякувати жертву застосовувати погрози або ж здійснювати фізичне насильство. Є висока ймовірність формування у потерпілої синдрому набутої безпорадності на тлі ситуації, що існує навколо неї і вона свідомо може не звертатися за допомогою через те, що вважатиме, що це буде безрезультатно.

Отже, можна зробити висновок, офіційна статистика не відповідає дійсності і навпаки в умовах війни скоріше всього кількість випадків домашнього насильства лише збільшилася.

Якщо говорити про причини, які стимулюють загострення даної проблеми у суспільстві, то крім зазначених вище варто говорити і про збільшення економічного насилля як складової домашнього. За оцінками Мінекономіки, рівень безробіття в Україні на кінець 2022 року становитиме 30%. Як наслідок це призведе до збільшення випадків економічного насильства, кривдник може обмежувати жертву в матеріальному плані і причинами можуть ставати втрата роботи будь-якою із сторін, зростання цін чи зменшення рівня життя, що сприятиме зміні психоемоційному стану кривдника і в наслідку виплеску своїх емоцій на жертву. Які ж кроки необхідно здійснити для забезпечення захисту жертв?

На нашу думку, на даний момент дієвими можуть бути такі кроки як збільшення нагляду щодо осіб щодо осіб, які перебувають на обліку, широке інформування громадськості про способи запобігання насильству через засоби масової інформації. У подальшому Україні необхідно удосконалити законодавство щодо домашнього насильства і максимально

забезпечити його дотримання. Частина кроків уже була зроблена, так наприкінці 2017 р. Верховна Рада ухвалила Закон «Про запобігання та протидію домашньому насильству», 11 січня 2019 р. набули чинності зміни до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів, які посилили відповідальність за домашнє насильство та насильство щодо жінок. 1 липня 2021 р. парламент ухвалив Закон «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо посилення відповідальності за вчинення домашнього насильства та насильства за ознакою статі». Наступним важливим кроком є імплементація Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами більш відома як Стамбульська конвенція, яку Верховна Рада України ратифікувала 20 червня 2022 року. Встановленні випадків домашнього насильства щодо дітей визнавати можливими підставами для позбавлення батьківських прав з урахуванням інших обставин. Також робота усіх служб повинна бути налагоджена таким чином, щоб постраждала особа могла отримати максимально ефективний комплексний захист в одному місці. Ситуації, коли служби, зокрема відділення правоохоронних органів, містяться в одній будівлі або неподалік і співпрацюють, демонструють набагато вищий рівень задоволення послугами, а в деяких випадках постраждалі охочіше звертаються за захистом [2, с. 146].

На нашу думку, доки триває збройний конфлікт триває неможливо забезпечити існування статистики, яка буде відповідати дійсності. Також я вважаю, що є лише тенденція збільшення випадків домашнього насильства у всіх його видах. Тож держава повинна докладати максимум зусиль для того, щоб якісно забезпечувати захищати жертв домашнього насильства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Закон України “Про запобігання та протидію домашньому насильству” № 2229-VIII Редакція від 01.01.2020 URL. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text>.

2. Костюк Жанна Сергіївна. Стамбульська конвенція в Кримінальному Кодексі України. Сучасний стан та перспективи розвитку системи запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі в умовах глобальних викликів сьогодення : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 08 липня 2022). Одеса 2022.с. 144-147.

*Дудник Т.,
студентка 2 курсу,
факультет міжнародної торгівлі і права
Державного торговельно-економічного університету
Науковий керівник:
Шведова Г. Л.,
кандидат юридичних наук, доцент, доцент
кафедри правового забезпечення безпеки бізнесу
Державного торговельно-економічного університету,
м. Київ, Україна*

ЕКОЛОГІЧНА БЕЗПЕКА ЯК ОБ'ЄКТ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Вже стільки років наша планета стоїть за крок до екологічної катастрофи і, як не дивно, ця проблема викликана зміною клімату, причиною якого є діяльність людини. І найгірше, що люди можуть зробити в цей непростий час – розпочати вторгнення до сусідньої країни, що і зробила Росія у лютому 2022 року. Руйнування окупантами екосистем на території України призводить до неймовірно довгосрокового недоотримання нами того, від чого залежить наше життя. Повномасштабна військова агресія РФ проти України з використанням усіх наявних сил армії, флоту і повітряних сил створює пряму загрозу ядерним об'єктам та установкам в Україні й кидає виклик безпеці та

добробуту як усього європейського континенту, так і за його межами[2].

Повномасштабне російське вторгнення наносить непоправної шкоди довкіллю та природній спадщині України. За даними Пентагону, з 24 лютого цього року РФ завдала по Україні понад 1900 ракетних ударів. Авіаудари Росії знищують нафтобази, пошкоджують газо, нафто, аміакопроводи. У результаті пожеж та руйнування таких об'єктів в атмосферне повітря потрапляє значна кількість забруднюючих речовин та парникових газів, вибухи забруднюють ґрунти, поверхневі і підземні води, знищують рослинність і тваринний світ [4]. Під час детонації ракет та артилерійських снарядів утворюється низка хімічних сполук, а також велика кількість токсичної органіки, окислюються навколишні ґрунти, деревина, дернина, конструкції[6].

Ми не сумніваємося у тому, що нам доведеться довго позбуватися від тяжких наслідків війни. До прикладу, у 2011 році науковці провели дослідження ґрунтів довкола бельгійського містечка Іпр – одного з головних полів бою часів Першої світової війни. Тоді було встановлено, що вміст важких металів у ґрунтах, навіть через 90 років після їх забруднення, все ще перевищує норму[5]. Металеві уламки снарядів, що потрапляють у довкілля, також не є безпечними. Ці речовини потрапляють до ґрунту і можуть мігрувати до ґрунтових вод і в результаті потрапляти до харчових ланцюгів, впливаючи і на тварин, і на людей. У менших масштабах джерелом забруднення є також згорілі танки, транспортні засоби, збиті літаки та інші залишки бойових дій[6]. За даними ООН, Україна є однією з найбільш замінованих країн світу. Лише за попередньою оцінкою, понад 80 тисяч квадратних кілометрів нашої держави потребують очистки від мін та вибухонебезпечних залишків[3]. Звичайно, держава-агресор не залишиться без покарання за свої дії і нестиме за все справедливу кримінальну відповідальність.

Під час російської військової агресії проти України посилюються масивні пожежі на землях лісового фонду. За

оперативними даними, більш як половина (54%) пожеж виникла внаслідок проведення бойових дій. Тож, за попередніми підрахунками, шкода, яку завдала лісогосподарським підприємствам російська військова агресія, становить 13,2 мільярда гривень [2].

Російські війська атакують портову інфраструктуру вздовж узбережжя Чорного та Азовського морів і кораблі на якірних стоянках, що призводить до забруднення вод і поширення отруйних речовин у море. Забруднення ґрунтів паливно-мастильними матеріалами та іншими нафтопродуктами відбувається унаслідок руху та пошкоджень сухопутної військової техніки[6]. Російські військові замінували частину його акваторії Чорного моря, стріляють потужними снарядами з надводні і підводні човни [7].

За даними супутникових знімків російські війська розпочали будівництво потужного укріплення вздовж лівобережної частини Херсонської області в Україні. Будівництво траншей, ДОТів та інших споруд паплюжить і без того мізерні ділянки степу, знищує природний рослинний покрив та дуже швидко руйнує шар гумусу, що призводить до розвіювання пісків. Значної шкоди буде завдано природній лісовій рослинності – залишкам літописної “Гілеї”. Відбувається масове вирубування дерев для укріплення позицій та опалення. Практично всі природні види дерев тут є рідкісними й підлягають охороні: береза дніпровська включена до Червоної книги України, а дуб звичайний, вільха звичайна та ясен високий – до Червоного списку Херсонської області[1].

У перший день вторгнення російські військові захопили Чорнобильську АЕС, зона відчуження понад місяць була в окупації. Експерти фіксували підвищення рівня радіації. На початку березня росіяни обстріляли енергоблоки найбільшої у Європі атомної станції - Запорізької АЕС. Хотіли б звернутися до розповіді гендиректора МАГАТЕ Рафаеля Гроссі про ситуацію на українських атомних станціях, а саме про те, що радіоактивне забруднення у разі руйнування АЕС зробить непридатними

для життя значні території. Те саме може статися, якщо Росія застосує тактичну ядерну зброю, діапазон ураження якої 25-30 км. Тут усе живе буде знищене з відповідними наслідками: проникаючою радіацією та радіоактивним зараженням місцевості[7].

Якщо проаналізувати наведені вище факти екологічних злочинів з боку РФ проти довкілля нашої держави, то можна провести їх кваліфікацію. Відповідно до Кримінального кодексу України, дії окупантів можна кваліфікувати за статтями: 236 – «Порушення правил екологічної безпеки», 239 – «Забруднення або псування земель», 241 – «Забруднення атмосферного повітря», 243 – «Забруднення моря», 245 – «Знищення або пошкодження об'єктів рослинного світу» та інші. Зазначаємо, що важливо ще враховувати положення, що містяться в таких законах України як: «Про охорону навколишнього природного середовища», «Про охорону атмосферного повітря», «Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку», «Про поводження з радіоактивними відходами», «Про екологічну експертизу», «Про тваринний світ», «Про природно-заповідний фонд України», «Про мисливське господарство та полювання», «Про рослинний світ», «Про Червону книгу України» та інші. Це дуже важливо для якісної кваліфікації кримінальних правопорушень окупантів проти довкілля та правильного оперування нею для подальшого притягнення Росії до відповідальності.

Тож підрахунок розміру збитків ведеться постійно, і через те, що воєнні дії на нашій території не припиняються, навести точні цифри збитків неможливо. Але вже зараз можна стверджувати, що загальний розмір збитків, заподіяних довкіллю, становитиме сотні мільярдів доларів. Велика кількість таких випадків у кожній області України не дає можливості про все згадати. Найбільших ушкоджень, за наявною інформацією, завдано територіям, на яких велися активні бойові дії, або тим, що були або перебувають під окупацією агресором, зокрема, територіям Київської, Харківської, Доне-

цької, Луганської, Запорізької, Житомирської, Сумської, Чернігівської, Миколаївської, Херсонської та Одеської областей.

Хотіли б зазначити, що із першого дня війни включено всі можливі інструменти, що дають змогу проводити моніторинг та фіксувати шкоду, яка завдається окупантами українському довкіллю. Про це говорить голова Комітету з питань екологічної політики та природокористування Олег Бондаренко. Міндовкіллям, Держекоінспекцією, Держлісагентством, Держводагентством, іншими центральними органами виконавчої влади та екоактивістами фіксуються всі екологічні злочини РФ. Триває робота над розробленням алгоритмів обрахунку заподіяної шкоди та розширенням показників, які оцінюються. По кожному з випадків збираються всі необхідні вихідні дані та будуть розраховані остаточні суми збитків. Зокрема, вже відібрано понад 50 проб ґрунтів та проводяться інструментально-лабораторні дослідження.

Розробка нормативних актів – законів, постанов, інструкцій – сприяє реалізації заходів щодо екологічної безпеки та є необхідним правовим елементом управління, який сприяє зниженню ризику, проте передбачити плани агресора неможливо. На жаль, і отримати достовірні дані під час війни для всієї території України неможливо. Тому на сьогодні наше найперше завдання – це звільнити всю територію України від окупантів, після чого на основі даних моніторингу і звітності можна буде говорити про виконання наших міжнародних зобов'язань.

Хотіли б наголосити на тому, що Росія, завдаючи колосальної шкоди екосистемі суверенної держави, порушує базові чотири Женевські Конвенції від 1949 року та три Додаткові протоколи до них, які регулюють поведінку сторін під час воєнного конфлікту. Росія (як підписант) порушує також Конвенцію ООН про заборону військового чи будь-якого іншого ворожого впливу на природне середовище (ENMOD). Від держав, які ведуть війну, вимагається захищати природне середовище від масштабних, довготривалих і серйозних уражень та

забороняються методи чи засоби ведення війни, які мають на меті або можуть призвести до заподіяння такої шкоди[2].

“Міндовкілля з перших днів війни продовжує збирати та документувати усі докази екозлочинів окупантів. Уже зараз відомо, про понад сотню таких випадків. 22 квітня набрала чинності розроблена Міністерством Методика визначення розміру шкоди завданої землі та ґрунтам внаслідок надзвичайних ситуацій та/або збройної агресії та бойових дій під час дії воєнного стану[4].

Шкода, завдана довкіллю й обчислена за цими Методиками, стане підставою для звернення держави до міжнародних судів та для стягнення з Росії збитків у сумі, що дасть змогу здійснити заходи, спрямовані на відновлення наших природних екосистем [2].

Питання доцільності та можливості використання національних судів для компенсації шкоди, завданої довкіллю, є досить дискусійним і не достатньо вивченим на сьогодні. Зокрема, виникає питання виконання рішення українських судів про компенсацію шкоди довкіллю України в майбутньому та питання визнання таких рішень судів іншими державами, які будуть готові віддавати заморожені активи РФ на репарацію та покривати збитки за цими рішеннями судів[8].

Війна закінчиться, ми повернемо наші землі, але для відновлення природних ресурсів України знадобиться ще не одне десятиліття. Ми не пробачимо країні-агресору все те, що вона вчиняла на території нашої країни. Зафіксовані екологічні кримінальні правопорушення під час бойових дій на території нашої держави та зібрана доказова база будуть використані для покарання агресора на міжнародних судах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. 1.Захищаючись від ЗСУ, росіяни руйнують заповідники/ Українська природоохоронна група (UNCG) URL: <https://uncg.org.ua/zakhyshchajuchys-vid-zsu-rosiiany-rujnuiut-zapovidnyky/>

2. 2. Марина Кривда. Усі заподіяні нашому довкіллі збитки ворог має обов'язково відшкодувати/ «Голос України» - газета Верховної Ради України. URL: <http://www.golos.com.ua/article/360514>
3. 3. ОCHA_Ukraine URL: https://twitter.com/OCHA_Ukraine/status/1510978244077658112
4. 4. Уряд розширив напрямки, за якими визначатимуть шкоду та збитки, завдані довкіллю України внаслідок військової агресії РФ/ Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України URL: <https://mepr.gov.ua/news/39147.html>
5. 5. Geostatistical Assessment of the Impact of World War I on the Spatial Occurrence of Soil Heavy Metals / National Library of Medicine. URL: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC3357735/>
6. 6. Омельчук Оксана, Софія Садогурська. Природа та війна: як військове вторгнення Росії впливає на довкілля України. URL: <https://zn.ua/ukr/ECOLOGY/priroda-stohne-vid-vijni.html>
7. 7. Вікторія Приседська, В'ячеслав Шрамович. Спустошені землі. Якою буде природа України після війни/ BBCNews Україна URL: https://www.bbc.com/ukrainian/extra/mwu5sx-ghvc/ukraine_war_damaged_nature
8. 8. Чи буде Росія відповідати за шкоду, заподіяну довкіллю України під час війни? URL: <http://epl.org.ua/announces/chy-bude-rosiya-vidpovidaty-za-shkodu-zapodiyanu-dovkillyu-ukrayiny-pid-chas-vijny/>

*Ковцуняк Л.,
студентка III курсу, Юс-20-2,
факультет суспільних і прикладних наук,
ЗВО «Університет Короля Данила»,
Науковий керівник:
Огерук І.С.,
доцент кафедри права та публічного управління,
кандидат юридичних наук, доцент,
ЗВО « Університет Короля Данила»,
м. Івано-Франківськ, Україна*

ПОВНОВАЖЕННЯ ПРОКУРОРА НА СТАДІЇ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Відповідно до ст. 10 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» у період воєнного стану не можуть бути припинені повноваження органів прокуратури України, але ситуація в їх роботі є складною та непрогнозованою.

Початок нового акту військової агресії РФ проти України 24 лютого 2022 року, який і став приводом для введення особливого правового режиму на всій території держави, поза всяким сумнівом вплинув на роботу всіх державних органів України. Само собою, що процес досудового розслідування, а також підтримання публічного обвинувачення, в яких безпосередньо бере участь прокурор, зазнали певних змін.

Окремі ново введені положення КПК України суттєво полегшують роботу прокурорів у тих регіонах, де ведуться активні бойові дії, однак в цілому ситуація є неоднозначною. Законодавцем створено нове оціночне поняття: «відсутність об'єктивної можливості». Це може призвести до певних зловживань з боку прокурора, що може призвести до зниження рівня розкриття правопорушень, а також до окремих порушень права на захист особи.

На основі аналізу правок та доповнень, які були внесені до КПК України під час воєнного стану, повноваження прокурора

заснази певних змін та особливостей, зокрема:

- пов'язані із досудовим розслідуванням – це процедурні та такі, які розкривають сутність кваліфікації прокурором окремих видів правопорушень.

- пов'язані із судовим розглядом справи – це ті, що розкривають суть участі прокурора у підтриманні ним публічного обвинувачення в умовах воєнного стану.

Основні зміни стосуються цифровізації процесу досудового розслідування, а також протилежного– випадків, коли існують проблеми у функціонуванні необхідних серверів чи порушень роботи мережі Інтернет.

Що стосується нововведень, які мають відношення до стадії досудового розслідування, то можна зазначити наступні: якщо відсутня технічна можливість доступу до ЄРДР, то прокурор має можливість прийняти рішення про початок досудового розслідування у вигляді постанови; якщо відсутня можливість прокуророві виносити постанови на офіційному бланку із рукописним підписом, він має можливість створити її в електронній формі, застосовуючи при чому електронний підпис службової особи.

Існують також й інші приклади нововведень: за відсутності об'єктивної можливості завершити досудове розслідування зверненням до суду з обвинувальним актом, прокурор має право зупинити строк досудового розслідування до завершення існування підстав такої неможливості[3].

Також, відповідно до п. 2 ч. 1 ст. 615 КПК України у разі введення в Україні або окремих її місцевостях воєнного, надзвичайного стану, проведення антитерористичної операції чи заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації або інших держав проти України та якщо відсутня об'єктивна можливість виконання у встановлені законом строки слідчим суддею повноважень, такі повноваження виконує керівник відповідного органу прокуратури[2].

Не менш важливими є зміни в роботі прокурора, які

стосуються питань кваліфікації окремих кримінальних правопорушень, що безумовно впливає на виконання ним своїх повноважень. Можна винести окрему кваліфікацію зазначених змін:

1. Пов'язані із існуванням окремого ряду правопорушень, склади яких діють, згідно із ККУ України саме під час особливого правового стану в державі.

2. Запроваджені внаслідок прийняття Законів України про внесення змін безпосередньо до ККУ України.

3. Запровадженні із прийняттям інших Законів України.

4. Пов'язані із прийняттям підзаконних нормативно-правових актів.

Прикладами таких статей КК України є:

- стаття 111¹ – колабораційна діяльність;

- стаття 114² – несанкціоноване поширення інформації про направлення, переміщення зброї, озброєння та бойових припасів в Україну, рух, переміщення або розміщення Збройних Сил України чи інших утворених відповідно до законів України військових формувань, вчинене в умовах воєнного або надзвичайного стану;

- стаття 201² – незаконне використання з метою отримання прибутку гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги;

- ст. 436² – виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії Російської Федерації проти України, глорифікація її учасників [1].

Прокурор під час воєнного стану, повинен ретельно дослідити склад кожного нового кримінального правопорушення та вміти відмежовувати їх суміжних.

Отже, виходячи з вищесказаного, можемо зрозуміти що на даний час є складні життєві умови воєнного часу беззаперечно залишають свій слід у функціонуванні та роботі прокуратури. Кожен прокурор під час воєнного стану сьогодні працює у надзвичайних умовах як в особливому порядку досудового розслідування так і в судовому розгляді. Основні зміни

стосуються цифровізації процесу досудового розслідування, а також протилежного– випадків, коли існують проблеми у функціонуванні необхідних серверів чи порушень роботи мережі Інтернет.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Вартилецька І. А., Шармар О. М. Особливості кваліфікації кримінальних правопорушень, вчинених в умовах воєнного стану та особливого періоду. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2021. № 1 (15). С. 191-206.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 року. Верховна Рада України : офіційний веб-сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#n696> (дата звернення 25.11. 2022 р.).
3. Рогатюк І. В. Кримінальна процесуальна діяльність прокурора в особливому режимі досудового розслідування в умовах воєнного, надзвичайного стану або в районі проведення антитерористичної операції. *Актуальні проблеми сучасної юриспруденції*. 2017. № 6. С. 228-231.

Коханчук М.,

студентка 3 курсу,

*Факультет національної безпеки,
права та міжнародних відносин*

Науковий керівник:

Острогляд О. В.,

Державний університет

«Житомирська політехніка»,

м. Житомир, Україна

ЗАБРУДНЕННЯ УКРАЇНСЬКИХ ВОД ПІД ЧАС ВІЙНИ

На даний час є актуальною проблемою забруднення українських вод під час війни. Вода є одним з основних джерел життя, завдяки воді ми підтримуємо своє здоров'я, вирощуємо продукти харчування, економічний розвиток, цей список не є вичерпним. Ситуація складається все важчою і важчою «Дефіцит води особливо гостро відчувається на фоні швидкого демографічного зростання та кліматичних змін. До 2030 року 47% населення Землі відчуватиме гостру нестачу води. Вода вже найближчим часом може стати важливішою за нафту або газ. Попит на прісну воду, за оцінками Американського інституту населення (Population Institute), перевищує пропозицію на 17%.» (Інформація з: <https://www.irf.ua/ukrayinski-vodni-pytannya-v-umovah-voennogo-stanu-stattya/>) Тому саме для Українців є важливим і актуальним питання води.

З повномасштабного вторгнення країни агресора в Україну ми спостерігаємо як збільшується кількість потерпілих від залишених ворожих мін, гранат та інших вибухових снарядів, а також ми часто стали чути як морські хвилі виносять на берег ворожі міни, як наші річки забруднюються, а їх приблизно 63 тисячі.

Тому давайте поговоримо про 4 найбільшу за довжиною річку в Європі - це Дніпро. 14 березня після обстрілу країни агресора у Дніпро було скидано велику кількість стічних вод «Пошкодження комунальних комунікацій призводить до

забруднення органічними речовинами води. 14 березня відбувся обстріл очисних споруд Василівського експлуатаційного цеху водопостачання та водовідведення (с. Верхня Криниця, Запорізька область). Через це зруйновано будівлю каналізаційної насосної станції №1, що подає стічні води міста Василівка на очисні споруди. Зворотні води з міста зараз потрапляють до Дніпра без будь-якого очищення. Неочищенні скиди містять велику кількість органічних речовин, яйця гельмінтів, патогенні бактерії, сульфати, хлориди. Таке забруднення може призвести до великих масштабів цвітіння води в Дніпрі та Чорному морі з настанням теплішої погоди.» (Інформація взята з <https://ecoaction.org.ua/pryroda-ta-vijna.html>). І як наслідок забруднення однієї з найбільших і значущих річок Європи.

Окрім того що забруднюються річки, озера через війну, ми спостерігаємо як гине екосистема. В Чорному морі зафіксовано велику кількість загиблих дельфінів, риби та інших живих істот.

«Окрім знищення дикої природи через спричинені обстрілами лісові пожежі, у Чорному морі знайдено **загиблими тисячі дельфінів**, що може бути наслідком підвищеного шуму судноплавства та використання військово-морськими флотами потужних гідроакустичних систем. Дані про загибель дельфінів зібрав Національний природний парк Тузлінського лиману України.» (Інформація <https://www.radiosvoboda.org/a/ekolohichna-katastrofa-cherez-viynu-rosiyi/31921705.html>).

Країна агресор вбиває не тільки невинних людей, а і нашу унікальну та гарну природу, в якій є рідкісні тварини, риби та інші живі та не живі істоти.

А ось що говорять про міни які знаходять на березі нашої України «За повідомленням пресслужби ВМС ЗСУ, на Одещині українські військові своєчасно виявили та знешкодили на узбережжі Чорного моря чергові «подарунки» окупантів – морські дрейфуючі міни. На початку повномасштабного вторгнення в Україну російські загарбники заблокували морське сполучення нашої країни, здійснивши мінування акваторії моря. Саме тому військові та влада Одеської області

закликають місцевих мешканців та гостей міста не відвідувати пляжі й не купатися у Чорному морі через підвищену мінну небезпеку». (Інформація : <https://armyinform.com.ua/2022/08/23/minna-nebezpeka-v-chornomu-mori-zalyshayetsya-vysokoyu/>).

Саме міни несуть велику небезпеку людям які живуть або знаходяться біля моря. Через них ми не зможемо ще довгий час поїхати до берегів Чорного моря та побачити нашу природу, тому що міни якими країна терорист заблокувала в'їзд до нашої країни будуть заважати нам це зробити.

А зараз давайте поговоримо про наслідки які чекають Україну за прогнозами науковців.

Ось що говорять науковці «За запасами доступних для використання водних ресурсів Україна належить до малозабезпечених. За цим показником Україна перебуває на 111 місці серед 152 країн світу, а серед 20 європейських країн посідає 17 місце.

Клімат в Україні набуває тропічних ознак з тривалими бездощовими періодами, падінням рівня ґрунтових вод та масовим пересиханням дрібних річок та колодязів. За прогнозами вчених, протягом наступних 30 років слід очікувати на подальше зростання дефіциту прісної води, а після 2050 року Україна може навіть перейти до її імпорту. (Інформація : <https://www.irf.ua/ukrayinski-vodni-pytannya-v-umovah-voyennogo-stanu-stattya/>)

Війна, яку Росія розпочала в Україні ще у 2014 році, справила найбільший вплив саме на ті регіони, де і до війни ситуація з забезпеченням водою була найгіршою. Зокрема це стосується й Автономної Республіки Крим, яка більшу частину води отримувала з материка – в середньому близько 85%. Через окупацію Криму російськими військами водопостачання через Північно-Кримський канал було припинено, адже міжнародне гуманітарне право, яке захищає громадянське населення під час війни, зобов'язує саме окупанта забезпечувати потреби людей на цих територіях.

У 2022 році вода стала одним із приводів для удару російської армії по Херсонщині. Намір цього удару – розблокування подачі

дніпровської води на тимчасово окупований півострів Крим з району Нової Каховки. Це є надважливим завданням тому, що з 2014 року окупанти виснажували бідні водою кримські підземні водні горизонти. Наприкінці лютого 2022 року окупантами була захоплена головна споруда Північно-Кримського каналу, Каховська ГЕС та всі гідротехнічні споруди, що регулювали постачання води з Каховського водосховища на півострів Крим. Також окупанти зруйнували тимчасову дамбу, автомобільний міст та головну перегородкову споруду каналу, щоб «пустити» воду до Криму.» (Інформація :<https://www.irf.ua/ukrayinski-vodni-rytannya-v-umovah-voyennogo-stanu-stattya/>)

Ліквідацію цих наслідків мають проводити громадяни України, Міністерство довкілля та екологічний комітет Верховної Ради України. А громадяни України мають дотримуватися порад які надають наші міністерства.

Якщо всі вище перераховані органи не будуть виконувати свої обов'язки вони можуть притягнутися за статтею 237 та 238

Стаття 237. Невжиття заходів щодо ліквідації наслідків екологічного забруднення

Ухилення від проведення або неналежне проведення на території, що зазнала забруднення небезпечними речовинами або випромінюванням, дезактиваційних чи інших відновлювальних заходів щодо ліквідації або усунення наслідків екологічного забруднення особою, на яку покладено такий обов'язок, якщо це спричинило загибель людей або інші тяжкі наслідки, -

карається обмеженням волі на строк до п'яти років або позбавленням волі на той самий строк, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років.

Стаття 238. Приховування або перекручення відомостей про екологічний стан або захворюваність населення

1. Приховування або умисне перекручення службовою особою відомостей про екологічний, в тому числі радіаційний, стан, який пов'язаний із забрудненням земель, водних ресурсів, атмосферного повітря, харчових продуктів і продовольчої

сировини і такий, що негативно впливає на здоров'я людей, рослинний та тваринний світ, а також про стан захворюваності населення в районах з підвищеною екологічною небезпекою -

караються штрафом від однієї тисячі до чотирьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років, або обмеженням волі на строк до трьох років, або позбавленням волі на той самий строк. (Інформація : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/conv#n1585>)

Отже, Наслідки війни між країною агресором та Україною є дуже серйозними та важкими. Через війну гинуть не тільки люди, а і вся краса нашої природи землі, води, істоти які живуть в екосистемі. Ми не знаємо що нас чекає в майбутньому і не можемо навіть приблизно уявити наскільки серйозними наслідки можуть бути, але ми маємо думати як подолати ці наслідки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кримінальний кодекс України: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/conv#n1585>
2. Сайт «Армія inform»: <https://armyinform.com.ua/2022/08/23/minna-nebezpeka-v-chornomu-mori-zalyshayetsya-vysokoju/>
3. Сайт «Відродження» : <https://www.irf.ua/ukrayinski-vodni-pytannya-v-umovah-voyennogo-stanu-stattya/>
4. Сайт «Екодія» : <https://ecoaction.org.ua/pryroda-ta-vijna.html>
5. Сайт «Радіо Свобода»: <https://www.radiosvoboda.org/a/ekolohichna-katastrofa-cherez-viynu-rosiyi/31921705.html>

*Коханчук Н.,
студентка 3 курсу
Факультету національної
безпеки, права та міжнародних відносин
Науковий керівник:
Острогляд О. В.,
Державний університет
«Житомирська політехніка»,
м. Житомир, Україна*

НЕБЕЗПЕЧНІСТЬ КОРУПЦІЙНИХ ПРОЯВІВ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Тема корупції була завжди дуже актуальною, особливо вона є обговорюваною під час воєнного стану. Дане питання завжди є та буде актуальним, оскільки це серйозне явище важко контролювати та стабілізувати. Корупція є поширеною темою для обговорення та вивчення, тому що багато державних проблем пов'язані з корупцією. Вона є майже в усіх прошарках суспільного та державного життя.

Корупція - використання особою, наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття такої вигоди чи прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб або відповідно обіцянка/пропозиція чи надання неправомірної вигоди особі, або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей. (Інформація взята <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text>)

На думку більшості громадян України однією з важливих проблем в країні є корупція. 68,6% населення вважає дану проблему дуже серйозною, тому що вона проявляється не тільки не в державних установах (наприклад: давання хабаря керівнику магазину, приватних лікарнях), але й в державних (наприклад: давання хабаря аудиторам, працівникам державної

установи, тощо), також великий відсоток недовіри складає і до суддів та військових, із вищими званнями.

Більшість населення, майже всі опитані, вважають, що найпоширеніший вид корупції є політична (взаємодія між депутатами та міністрами). На другому місці – це корупція в бізнесі (при взаємодії підприємця та посадовця). На третьому місці – «побутова» корупція (в школах, лікарнях, дитсадки тощо). Багато громадян опитаних або їхні рідні стикалися з проявами корупції, що є однією з причин чому саме не довіра громадян не зменшується, а навпаки збільшується. Також за даними дослідження великий відсоток хабарництва присутній в правоохоронних органах, будівництві та земельних відносинах та з особами, які надають медичні послуги. (Інформація https://nazk.gov.ua/wp-content/uploads/2022/07/1009488299966710444nacr_report_info_sapiens_2021_ukr_final_.pdf)

Корупція під час війни проявляється у військових адміністраціях, наприклад коли водії перевозять медичні чи гуманітарні вантажі потрібний дозвіл на виїзд за кордон, який видає військова адміністрація. Працівники можуть вимагати «заплатити» за таке рішення. Також вона проявляється в ухиленні від мобілізації під час воєнного стану. На кордоні під час в'їзду в Україну, на митниці, коли водій перевозить гуманітарну допомогу тощо.

Одним з основних та ефективних методів боротьби з хабарництвом та зловживання службовим становищем є прийняття Закону України «Про запобігання корупції» та доповнення інших законів. Особливо це актуально під час воєнного стану. (Інформація <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text>).

У Верховній Раді зареєстровано законопроект № 7348, яким пропонується посилити відповідальність за корупційні діяння під час дії воєнного стану (зареєстровано 4 травня 2022 року), де пропонується прирівняти до державної зради набуття особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, активів, вартість

яких більше ніж на шість тисяч п'ятсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян перевищує її законні доходи, у період дії воєнного стану та протягом одного року після його припинення чи скасування. (Інформація <https://yur-gazeta.com/golovna/korupciyu-pid-chas-voennogo-stanu-hochut-pririvnyati-do-derzhavnoyi-zradi.html>)

В Кримінальному законодавстві також передбачена відповідальність за зловживання службовим становищем. Розділ 17 «кримінальні правопорушення у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язанні з наданням публічних послуг» стаття 364 «Зловживання владою чи службовим становищем». Карасться арештом на строк до шести місяців або обмеженням волі на строк до трьох років, або позбавленням волі на той самий строк, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років, із штрафом від двохсот п'ятдесяти до семисот п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. (Інформація <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/stru#Stru>)

Отже, корупція під час воєнного стану найчастіше проявляється у зловживанні службовим становищем державних службовців. Небезпечність такого явища полягає у тому, що громадяни не повідомляють про випадки хабарництва і такі особи залишаються не покараними, тому можуть і далі продовжувати таку незаконну діяльність.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Звіт «Національного агентства з питань запобігання корупції» https://nazk.gov.ua/wp-content/uploads/2022/07/1009488299966710444nacr_report_info_sapiens_2021_ukr_final_.pdf
2. Сайт «Національного антикорупційного бюро України» <https://nabu.gov.ua/open-office/biblio/sociologiya/stan-korupciyi-v-ukrayini-za-ocinkami-naselennya-biznesu-ta-ekspertiv>

3. Кримінальний кодекс України <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/stru#Stru>
4. Закон України «Про запобігання корупції» <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text>
5. Юридична газета <https://yur-gazeta.com/golovna/korupciyu-pid-chas-voennogo-stanu-hochut-priprivnyati-do-derzhavnoyi-zradi.html>
6. Трансперенсі Інтернешнл Україна <https://ti-ukraine.org/news/koruptsiya-ta-zlovzhuvannya-pid-chas-vijny-shho-robyty/>

Кушнер О.,

студентка 2 курсу,

Факультет міжнародної торгівлі і права

Державного торговельно-економічного університету

Науковий керівник:

Шведова Г. Л.,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри правового забезпечення безпеки бізнесу

Державного торговельно-економічного університету,

м. Київ, Україна

ТРАНСПОРТНІ КРИМІНАЛЬНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ

Транспортні кримінальні правопорушення - одна з найактуальніших проблем сучасності. Це велика система, яка регулюється багатьма статтями Кримінального кодексу України (далі - ККУ). Цю систему утворюють склади правопорушень, зазначені у статтях 276, 281, 282, 286, 288 та інших[1].

Всі статті, зазначені вище, визначають склад правопорушення, пов'язаного з суспільною небезпекою через небезпечну роботу транспорту. Різниця між ними полягає в тому, що в деяких випадках для того, щоб з'ясувати, чи було порушено встановлену законом норму, треба звернутися до

відповідного нормативного акту. Наприклад, для того, щоб застосувати статтю 286 ККУ (порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керують транспортними засобами), ми маємо звернутися до іншого нормативного акту - “Правила дорожнього руху”, який затверджуються Кабінетом Міністрів України [2].

В інших випадках, наприклад, при застосуванні статті 289 (незаконне заволодіння транспортним засобом) ми зазначаємо, що це правопорушення має формальний склад, тобто воно є закінченим в момент вчинення протиправної дії.

Більшість транспортних кримінальних правопорушень мають спільну ознаку об’єктивної сторони - вказівку на шкідливі та суспільно небезпечні наслідки. Які саме наслідки має на увазі законодавець? Якщо ми розглянемо статті 276, 286, 287 та деякі інші, ми можемо зробити висновок, що можливими наслідками є тілесні ушкодження, загроза життю, аварії та інші випадки, які можуть заподіяти значну шкоду людям. Крім того, до шкідливих наслідків ми можемо віднести спричинення матеріальної шкоди та порушення безпечного функціонування самого транспорту. Також треба зазначити, що у деяких транспортних кримінальних правопорушеннях має місце формування суспільно небезпечних і шкідливих відносин, саме існування яких є небезпечним для інтересів окремих громадян, суспільства та держави в цілому [3].

Існування зазначеної вище спільної ознаки зазначає і В. А. Мисливий. Він визначає кримінальні правопорушення проти безпеки руху й експлуатації транспорту як передбачені кримінальним законом України умисні та необережні суспільно небезпечні діяння, що посягають на безпеку руху, експлуатацію або нормальну роботу залізничного, повітряного, водного, магістрального трубопровідного, автомобільного та міського електричного транспорту шляхом заподіяння або загрози заподіяння шкоди здоров’ю, життю або власності [4]. Крім того, він зазначає, що реалізація протидії подібним кримінальним правопорушенням та їх запобігання можливі через застосування

таких способів як: досконалість кримінального законодавства; рівень правової освіти, компетентності і професійної підготовки працівників правоохоронних органів та суду; якість методик розслідування та експертних методик щодо вказаних правопорушень; належний рівень та узагальнення слідчої, прокурорської, експертної і судової практик стосовно дорожньо-транспортних деліктів та інші чинники.

Треба розуміти, що всі способи, зазначені В. А. Мисливим, можуть покращити ситуацію лише в тому випадку, якщо будуть використовуватись у сукупності. Наприклад, досконалість кримінального законодавства обов'язково тягне за собою необхідність підвищувати рівень професійної підготовки працівників правоохоронних органів.

На нашу думку, найнадійніший спосіб протидіяти транспортним кримінальним правопорушенням - вдосконалення чинного законодавства. Щодо запобігання, важливо оприлюднювати щорічну статистику транспортних кримінальних правопорушень для того, щоб ця інформація була у вільному доступі. За допомогою цієї статистики і громадяни, і законодавці зможуть спостерігати за тим, що саме сприяє зменшенню кількості транспортних кримінальних правопорушень, і використовувати це для того, щоб боротися з подібними протиправними діями.

Нам відомо, що Кримінальний кодекс України містить досить багато статей, регулюючих транспортні кримінальні правопорушення. Ці статті встановлюють норми для залізничного, повітряного, водного, автомобільного та інших видів транспорту. Враховуючи це, ми можемо зробити висновок, що Україна намагається вдосконалити чинне законодавство для того, щоб мати можливість ефективно протидіяти транспортним кримінальним правопорушенням. Саме питання протидії є надзвичайно важливим у наш час, тому що правопорушення цього типу є одними з найбільш поширених протиправних діянь в нашому суспільстві.

Таким чином, проаналізувавши чинне законодавство

України, можна зробити висновок, що в сучасних умовах іде активна боротьба проти транспортних кримінальних правопорушень. Крім того, ми розуміємо, що є потреба в удосконаленні чинних і, можливо, запровадженні нових правових норм, регулюючих правовідносини у цій сфері.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кримінальний кодекс України від 19 серпня 2022 року № 2341-III URL:
2. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
3. Закон України “Про дорожній рух” від 30 червня 1993, редакція від 27.10.2022 № 3353-IX URL:
4. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3353-12#Text>
5. Романюк Б. В., Бантишев О. Ф. Кримінальна відповідальність за злочини проти безпеки руху та експлуатації транспорту; навч.-практ. посіб. - комент. Київ, 2015.
6. В. А. Мисливий. Злочини проти безпеки дорожнього руху та експлуатації транспорту (кримінально-правове та кримінологічне дослідження): автореферат: 12.00.08

*Маслова І.,
студентка 3 курсу,
Факультет національної безпеки,
права та міжнародних відносин,
Науковий керівник:
Острогляд О. В.,
Державний університет
«Житомирська політехніка»,
м. Житомир, Україна*

ВІДНОВЛЕННЯ СМЕРТНОЇ КАРИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ЗА ЧИ ПРОТИ?

Застосування смертної кари є актуальним і доволі дискусійним питанням серед науковців та практиків у сфері правоохоронної діяльності. Смертна кара є одним із видів кримінальних покарань, хоча у більшості демократичних країнах така міра покарання скасована, і Україна не є виключенням.

Однією з причин скасування смертної кари в Україні є її вступ до Рад Європи у 1995 році та накладення мораторію на виконання смертних вироків, що змусило Україну заборонити смертну кару, як одну із видів кримінального покарання. Тому 29 грудня 1999 року Конституційним Судом України було встановлено, що застосування смертної кари суперечить Конституції: «враховувати глибоку й чітко виражену в його статтях пошану до цінності людського життя, до невід’ємного та невідчужуваного права людини на життя як однієї з фундаментальних засад побудови правового, демократичного суспільства». [1]

У 2000 році смертна кара була скасована остаточно, як наслідок у 2001 році були внесені зміни до Кримінального Кодексу, де не передбачалось такого покарання, як смертна кара. Вона була замінена на довічне позбавлення волі [2]

Варто зазначити, що смертна кара передбачає позбавлення правопорушника життя шляхом катування та приниження, що

санкціонується державою, шляхом винесення та реалізації вироку уповноваженими особами.

Однак ставлення до смертної кари у суспільстві є не одноставним, бо в країнах де вона застосовується, переважна більшість громадян виступають за її скасування, а де смертна кара відмінена - навпаки вимагають її повернення.[3]

Актуальність цієї теми в Україні набрала нових обертів з початком збройної агресії проти України. Кількість тяжких, жорстких та цинічних насильницьких злочинів зросла, тому така міра покарання може бути більш дієвою, доцільною для осіб, які вчиняють такого виду кримінальні правопорушення. За результатами проведеного дослідження за допомогою Телеграм каналу (опитано 70 осіб віком 18-22 роки) майже 58 % громадян проти відновлення смертної кари та вважають довічне позбавлення волі достатньою мірою покарання чи тривале позбавлення волі на певний строк. На противагу цьому майже 42 % вважають, що поновлення смертної кари можливе лише за діяння пов'язані з умисним позбавленням життя лише в умовах воєнного стану. [4, 5]

Отже, застосування смертної кари в умовах демократії та воєнного стану в Україні передбачає урахування всіх «за» та «проти». [3]

Основними причинами відновлення смертної кари є:

цеоднаізнайбільшжорсткихмірпокарання, томуце можебути ефективнимзасобом попередження особливотяжкихзлочинів, зметоюзахистусуспільствавідсвавілляправопорушників. Також така міра покарання може виступати як механізм залякування, що викликатиме страх у правопорушника за власне життя в наслідок вчинення ним кримінально протиправних дій.

- особи з низьким рівнем правової культури і свідомості виступають за відновлення смертної кари найчастіше, тому що жадають помсти у законний спосіб, тобто вони бажають, щоб з правопорушником вчинили те, що він зробив із своєю жертвою.

- Малоефективність інших мір покарання, як показує статистика станом на 2020 рік Україна посідає 54 місце в світі

за рівнем злочинності, не можна виключати той факт, що у мовах воєнного стану рівень злочинності зріз, тому діючі міри покарання можуть бути недостатньо дієвими [6]

- небажання громадян утримувати злочинців, так як на одного правопорушника держава в місяць вимушена витратити понад 10 тисяч гривень. Ці кошти в державний бюджет надходять через податки.

Причини, які виключають можливість відновлення смертної кари:

- судова помилка є однією із найбільш вагомих причин. Яскравим прикладом є справа серійного вбивці Андрія Чікатіла. За всі роки що тривало слідство смертні вироки були встановлені трьом невинним особам, які через судову помилку були страчені.

- смертна кара може бути не ефективним способом відвернення покарань, адже правопорушник розуміючи, що його неминуче чекає смерть, може вчиняти ще більш жорсткі злочини ніж планував;

- така міра покарання не дає можливості правопорушнику переосмислити своїх діянь, та спробувати реабілітуватися;

- смертна кара суперечить праву людини на життя;

- смертна кара може не сприяти боротьбі з тяжкими і особливо тяжкими злочинами, а навпаки у державі може панувати кровожерлива атмосфера, що буде підштовхувати людей на вчинення кримінально протиправних діянь;

- суб'єктивний фактор, судді, які виносять смертні вироки, особи, які це рішення виконують, вони автоматично стають вбивця в очах тисячі людей. Хоча фактично відповідальність несе держава, але делегує ці повноваження уповноважити особам, які отримую через це психологічні травми;

- відновлення смертної кари може призупинити курс України до Європейського Союзу, також Україна може втратити статус члена Ради Європи. [3].

Звісно перелік «за» та «проти» є не вичерпним. Однак варто зауважити, що відновлення чи заборона смертної кари

спирається не лише на правовий чинник, але і на релігійний, культурний, політичний, тому не можна впевнено стверджувати, що смертна кара це ефективна міра покарання.

Підбиваючи підсумки слід сказати, що питання смертної кари залишиться актуальним та дискусійним до того часу, поки держави не розроблять ефективні засоби запобігання та протидії кримінальним правопорушення, з метою захисту прав та свобод громадян.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 51 народного депутата України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статей 24, 58, 59, 60, 93, 190-1 Кримінального кодексу України в частині, що передбачає смертну кару як вид покарання від 29 грудня 1999 року URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v011p710-99#Text> (дата звернення 22.11.2022)
2. Кримінальний кодекс України. Редакція від 12.07.1996. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2002-05/ed19960807>. (дата звернення 22.11.2022)
3. Університетські кримінально-правові та кримінологічні читання. Харків, 2017 URL:<http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/handle/123456789/2102-C.119> (дата звернення 22.11.2022)
4. 65% проти повернення смертної кари. URL: (дата звернення 22.11.2022)
5. 35 % за повернення смертної кари. URL: (дата звернення 22.11.2022)
6. Інфографіка – рівень злочинності в Україні в 2013-2020 роках » Слово і Діло URL:<https://www.slovoidilo.ua/2021/01/28/infografika/suspilstvo/zlochynnist-ukrayini-yak-zminyuvalasya-sytuacziya-2013-2020-rokah> (дата звернення 22.11. 2022)

*Матвеев Д.,
студент III курсу, група П-4,
Факультет національної безпеки,
права та міжнародних відносин
Науковий керівник:
Острогляд О. В.,
Державний університет
«Житомирська політехніка,
м. Житомир, Україна*

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ГРОМАДЯН УКРАЇНИ, МОБІЛІЗОВАНИХ ДО ОКУПАЦІЙНОЇ АРМІЇ

На тимчасово окупованих територіях росією проводяться заходи щодо залучення громадян України до бойових дій. Окупант проводить примусову мобілізацію, збирає добровольчі формування. На територіях, захоплених після 24 лютого, такі дії проводяться відкрито з часу проведення фейкового референдуму на цих землях. А на території ОРДЛО та Криму вже більше восьми років.

Українцям доводиться переховуватись або ж йти на війну проти своєї волі та своєї держави. Окупант змушує брати до рук зброю та вбивати своїх співгромадян. Такі особи іноді потрапляють в полон. Після перемоги кожен винний має бути покараний. У зв'язку з цим виникає ряд питань.

По-перше, чи можуть та чи повинні бути притягнені громадяни України, мобілізовані до окупаційної армії, до відповідальності?

По-друге, чи порівнюється їх статус до статусу військовополонених?

По-третє, як встановити чи були такі особи призвані примусово? А також, хто має бути притягнений до відповідальності за примусову мобілізацію на окупованих територіях та як?

За загальним правилом, особа не може бути притягнута до

відповідальності за участь у збройному конфлікті через бойовий імунітет, але вона може бути притягнута до відповідальності за вчинення міжнародних злочинів, у тому числі військових. Російські солдати підлягають кримінальному переслідуванню в Україні тільки за скоєння військових злочинів. [6].

Громадяни України, які беруть участь у конфлікті проти Збройних сил України відповідно до міжнародного права – є «комбатантами» та мають право брати участь у збройному конфлікті. Водночас, згідно з національним законодавством, можуть бути притягнуті до відповідальності за злочини, вчинені проти основ національної безпеки України. Адже, перехід на бік ворога – це звісно державна зрада. А добровільна участь громадянина України в незаконних збройних чи воєнізованих формуваннях, створених на тимчасово окупованій території, та/або в збройних формуваннях держави-агресора - Колабораційна діяльність. [1].

Потрібно вирізняти примусово мобілізованих на військову службу на окупованих територіях громадян України. Вони мають бути звільнені від кримінальної відповідальності. Якщо встановлено, що чоловіка з окупованих територій мобілізували примусово, то насамперед його слід розглядати як постраждалого від воєнного злочину за статтею 438 ККУ (“Порушення законів та звичаїв війни”). [1]

Факт примусовості мобілізації унеможливорює прямий умисел. Тому кваліфікувати такі дії за статтею 111 ККУ (“Державна зрада”) не можна, оскільки відсутній суттєвий елемент складу злочину – прямий умисел. [1] [7]

Щоб встановити, чи підлягає кримінальній відповідальності примусово мобілізований, оцінюють його дії після примусового вступу на службу в збройних формуваннях окупанта. Також враховують всі обставини справи та факти примусу щодо вчинення конкретних діянь. Це є доволі важко, щоб дізнатись правду потрібно опитати свідків(такими в першу чергу є військові, з якими обвинувачений служив, яким підкорювався), дослідити документи окупаційних військкоматів, інших

органів щодо діяльності особи в часи окупації. Також деякі правозахисники висловлюють думки, що такі полонені визнають себе винуватими, навіть, якщо так не є такими, у сподіванні, що їх після вироку обміняють. Узагальнюючи це все, я можу сказати, доля більшості громадян України, що були мобілізованими у ворожу армію, має бути вирішена вже після закінчення війни. [4].

Я думаю, якщо особу було визнано примусово мобілізованою, вона не несе кримінальної відповідальності, то потрібно забезпечити неможливість її повторної мобілізації до російських збройних формувань. Це має бути забезпечено на законодавчому рівні. Адже, цілком реальна ситуація, коли особа захоче повернутись у свій дім, на окуповану територію, і її мобілізують повторно. Чи ситуація, наприклад, коли суд помилився, особа насправді перейшла на бік ворога та буде у майбутньому проводити диверсійну діяльність або намагатись потрапити до лав ворожої армії.

Примушення осіб, що перебувають під захистом, служити в збройних силах ворожої держави є воєнним злочином, згідно зі статтями 8(2)(a)(v) та (b)(xv) Римського статуту, ст. 51 Женевської Конвенції про захист цивільного населення під час війни від 1949 року. [5]

У контексті примусової мобілізації як воєнного злочину факти оголошення мобілізації, встановлення кримінальної відповідальності за ухилення від неї та обмеження виїзду призовників з окупованих територій є достатніми, щоб довести примус. Всі перераховані факти зафіксовано на окупованих територіях. [5]

В Україні проводяться процесуальні дії щодо примушення осіб до мобілізації на окупованих територіях. За фактом примушення мешканців тимчасово окупованих територій ставати на військовий облік та складати присягу на вірність окупаційній адміністрації Луганська та Донецька обласні прокуратури ще 21 лютого зареєстрували кримінальні провадження. Такі дії кваліфіковано як порушення законів та

звичаїв війни (ч. 1 ст. 438 КК України). Також провадяться відповідні дії щодо чиновників на території Криму. [2] [3]

Так як на інших окупованих територіях було здійснено такі ж факти, то обласні прокуратури мають зареєструвати відповідні провадження. Цим же має зайнятись Генеральна прокуратура, потрібно визначити всіх правопорушників та почати слідство. Тоді у майбутньому ніхто не зможе ухилитись від правосуддя.

Норми Кримінального кодексу України, які стосуються призову до російської армії жителів окупованих територій, потрібно змінювати, оновлювати. Оскільки мобілізація чоловіків у окупованих регіонах набувала доволі великих масштабів. Україна повинна розробити просту юридичну процедуру для примусово призваних жителів окупованих територій. Тобто, зробити так, щоб кожен примусово мобілізований до лав ворожого війська громадянин відчував максимальну безпеку при здачі в полон та створити йому атмосферу, щоб його єдиним бажанням була здача в полон.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кримінальний кодекс України: Кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III : станом на 6 листоп. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 11.11.2022).
2. Незаконна депортація та примусова мобілізація мешканців тимчасово окупованих територій Сходу України – розпочато кримінальні провадження. Офіс Генерального прокурора. URL: <https://www.gp.gov.ua/ua/posts/nezakonna-deportaciya-ta-primusova-mobilizaciya-meskanciv-timcasovo-okupovanix-teritorii-sxodu-ukrayini-rozpocato-kriminalni-provadzennya>.
3. Незаконний призов на службу до армії РФ: заочно судитимуть «військового комісара» окупованого півострова. Прокуратура Автономної Республіки Крим та міста Севастополя. URL: https://ark.gp.gov.ua/ua/news.html?_m=publications&_t=rec&id=318763 (дата звернення: 11.11.2022).

4. Приазов'я Н., Янковський О. «Будуть брати пачками». Як жителям окупованого півдня уникнути російської мобілізації?. Радіо Свобода. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/povynu-pryazovuya-rosiyska-mobilizatsiya-pivden/32049130.html> (дата звернення: 11.11.2022).
5. Римський статут міжнародного кримінального суду : Статут Міжнар. судів від 17.07.1998 р. : станом на 16 січ. 2002 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text(дата звернення: 11.11.2022).
6. Складнощі судового переслідування за примусовий призов на окупованих територіях - УКРАИНА КРИМИНАЛЬНАЯ. УКРАИНА КРИМИНАЛЬНАЯ. URL: <https://cripo.com.ua/main/skladnoshhi-sudovogo-peresliduvannya-za-prymusovuj-pryzov-na-okupovanyh-terytoriyah/>(дата звернення: 11.11.2022).
7. Синюк О., Луньова А. Чи дотримується Україна міжнародного права, караючи примусово мобілізованих на окупованих територіях: правовий аналіз | ZMINA. ZMINA. URL: <https://zmina.info/articles/chy-dotrymuyetsya-ukrayina-mizhnarodnogo-prava-karayuchy-prymusovo-mobilizovanyh-na-okupovanyh-terytoriyah-pravovuj-analiz/>(дата звернення: 11.11.2022).

*Москаленко М.,
студентка 2 курсу 13 групи,
Факультету міжнародної торгівлі та права
Державного торговельно-економічного університету
Науковий керівник:
Шведова Г. Л.,
кандидат юридичних наук, доцент, доцент
кафедри правового забезпечення безпеки бізнесу
Державного торговельно-економічного університету,
м. Київ, Україна*

ОСОБЛИВОСТІ ПРИТЯГНЕННЯ ДО КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ДОМАШНЄ НАСИЛЬСТВО

Домашнє насильство є тим видом злочину, про який частіше всього соромляться говорити жертви, адже це вважається лише «сімейною справою», або ж використовується як так званий «метод виховання». Звертаючись до статистичних даних, можна побачити що дві третини жінок стверджують, згідно з опитуванням, яке було проведено у 2018 році за підтримки ОБСЄ, що у віці 15 років вони зазнали сексуального, психологічного або фізичного насильства з боку партнера чи іншої особи. Майже половина замовчують про ці події і це дуже прикро, адже кривдники мають бути покарані. [1, с. 5]. Не варто чекати поки особа вб'є іншу, або ж завдасть тяжких побоїв – за приниження, образи, економічний шантаж домашній тиран вже може опинитися за ґратами.

Згідно Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», домашнім насильством вважається діяння (дії або бездіяльність) фізичного, сексуального, психологічного або економічного насильства, що вчиняються в сім'ї чи в межах місця проживання або між родичами, або між колишнім чи теперішнім подружжям, або між іншими особами, які спільно проживають (проживали) однією сім'єю, але не перебувають (не перебували) у родинних відносинах чи у шлюбі

між собою, незалежно від того, чи проживає (проживала) особа, яка вчинила домашнє насильство, у тому самому місці, що й постраждала особа, а також погрози вчинення таких діянь. [2]

З даного визначення можна виокремити, що домашнє насильство може відбуватися у чотирьох формах: фізичній, сексуальній, психологічній та економічній. Слід зауважити, що до однієї особи може застосуватися не лише одна форма насильства, а декілька, що значно збільшує її моральні та фізичні страждання.

Насправді характерною рисою домашнього насильства є те, що воно відбувається саме в сімейних відносинах. Проте не варто бачити лише шлюбно-сімейні відносини, які виникають саме на підставі шлюбу. До сімейних відносин можуть відноситися не лише подружжя або інші близькі родичі, але і партнери, що не перебувають у шлюбі, проте взаємно піклуються один про одного, але не мають взаємних прав та обов'язків згідно із сімейним законодавством.

Аналізуючи статтю 126-1 «Домашнє насильство» ККУ, можна стверджувати, що домашнє насильство криміналізовано саме як умисне систематичне вчинення фізичного, психологічного або економічного насильства щодо подружжя чи колишнього подружжя або іншої особи, з якою винний перебуває (перебував) у сімейних або близьких відносинах, що призводить до фізичних або психологічних страждань, розладів здоров'я, втрати працездатності, емоційної залежності або погіршення якості життя потерпілої особи. Основним безпосереднім об'єктом злочину є здоров'я особи, а додатковим факультативним його об'єктом можуть виступати воля, честь і гідність особи або ж її психічна недоторканність.

Можна побачити, що Закон України та Кримінальний Кодекс виокремлюють дещо різні поняття даному терміну. Між науковцями часто виникають дискусії щодо одного елемента - «систематичність», адже саме він вказаний у варіанті Кримінального Кодексу України.

Основним об'єктом домашнього насильства є суспільні

відносини щодо кримінально-правової охорони фізичного та психологічного здоров'я одного з подружжя або іншої особи, з якою винний перебуває (перебував) у сімейних або близьких відносинах.

Першою формою насильства є саме фізичне, яке включає ляпаси, стусани, штовхання, щипання, шмагання, кусання, а також незаконне позбавлення волі, нанесення побоїв, мордування, заподіяння тілесних ушкоджень різного ступеня тяжкості, залишення внебезпеці, ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані, заподіяння смерті, вчинення інших правопорушень насильницького характеру. [2] Зазвичай, саме від фізичного насильства частіше всього потерпають жінки, будучи у шлюбі зі справжніми тиранами.

Як зазначає О.О. Дудоров інші подібні діяння насильницького характеру, якщо їх вчинено систематично, також є фізичним насильством в розумінні ст. 126-1, але вони, зокрема і тоді, коли їх вчинено не систематично, потребують додаткової кваліфікації залежно від наслідків, які настали, чи інших обставин. [3]

Спираючись на попереднє твердження, можна навести приклад: якщо домашнє насильство полягає в систематичному заподіянні умисного легкого тілесного ушкодження, передбаченого ч. 1 ст. 125 КК, вчинення не потребує кваліфікації за ст. 126-1 КК).

Фізичне насильство виражається у безпосередньо фізичному впливі (контакті) на організм або тіло потерпілої особи. Подібні дії тісно пов'язані з негативним впливом на психіку потерпілої, тобто на її волю.

Що таке психологічне насильство? Психологічне насильство – це словесні образи, погрози, у тому числі щодо третіх осіб, приниження, переслідування, залякування, інші діяння, спрямовані на обмеження волевиявлення особи, контроль у репродуктивній сфері, якщо такі дії або бездіяльність викликали у постраждалої особи побоювання за свою безпеку чи безпеку третіх осіб, спричинили емоційну невпевненість, нездатність

захистити себе або завдали шкоди психічному здоров'ю особи.
[2]

У даному випадку можна порівнювати «психічне» та «психологічне» насильство. Може здатися, що це абсолютно однакові терміни. На думку А.А. Васильєва, психологічне насильство «є нічим іншим, як «традиційним» психічним насильством, і не потребує окремої, додаткової аргументації його використання». Проте, на нашу думку, чітке визначення психологічному насильству вказано саме у статті Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» і дані твердження є різними, психічне насильство є значно ширшим поняттям, аніж психологічне. Можна погодитися з А.О. Байдою тому, що «незаконний психологічний вплив є формою психічного насильства, що через специфіку застосовуваних методів та прийомів, їх систематичний характер та наслідки потребує самостійної кримінально-правової оцінки».

Основними способами вчинення діянь, спрямованих на обмеження волевиявлення особи, та іншого психологічного насильства вважають такі:

- ізоляція (зокрема позбавлення інформації або суворий контроль над нею);
- приниження та глузування над особою;
- постійні погрози, які можуть призвести до фізичного насильства;
- використання психоактивних речовин (алкоголь та інше);
- часті і непередбачувані перепади настрою агресора, в яких «винна» жертва;
- тощо.

Сексуальне насильство як форма домашнього насильства передбачає будь-які діяння сексуального характеру, вчинені стосовно повнолітньої особи без її згоди або стосовно дитини незалежно від її згоди, або в присутності дитини, примушування до акту сексуального характеру з третьою особою, а також інші правопорушення проти статевої свободи чи статевої недоторканості особи, у тому числі вчинені стосовно дитини

або в її присутності.[2]

Загалом будь-які дії сексуального характеру, включають не лише будь-які насильницькі дії сексуального характеру, не пов'язані з проникненням в тіло іншої особи (ст. 153 КК України «Сексуальне насильство»), але й такі склади злочину як, наприклад, зґвалтування (ст. 152 КК України), примушування до вступу у статевий зв'язок (ст. 154), статеві зносини з особою, яка не досягла шістнадцятирічного віку (ст. 155), розбещення неповнолітніх (ст. 156). Слід зауважити, що одночасно зі введенням до КК ст. 126-1, у ч. 2 ст. 152 та ч. 2 ст. 153 КК ввів кваліфікуючу ознаку «вчинення злочину щодо подружжя чи колишнього подружжя або іншої особи, з якою винний перебуває (перебував) у сімейних або близьких відносинах». [4]

Сексуальне насильство має серйозні наслідки для фізичного і психічного здоров'я.

Останньою формою насильства є економічне. Воно включає в себе умисне позбавлення житла, їжі, одягу, іншого майна, коштів чи документів або можливості користуватися ними, залишення без догляду чи піклування, перешкоджання в отриманні необхідних послуг з лікування чи реабілітації, заборону працювати, примушування до праці, заборону навчатися та інші правопорушення економічного характеру.[2]

До ознак економічного насильства можна віднести відбирання зароблених коштів у потерпілої, примушування її звітувати про кожну витрачену суму, тунеядство самого агресора, поєднане з примушуванням потерпілої особи до надмірної праці тощо.

Якщо батьки розлучаються, і один із них навмисно офіційно не працевлаштовується з метою не сплати мінімального розміру аліментів і при цьому тривалий час уникає додаткових витрат на дитину, такі його дії також можна розцінювати як економічне насильство щодо дитини та колишнього подружжя. Дитина у такому випадку стає заручником ситуації жертвою економічного насильства.

Головною напевно ознакою домашнього насильства

є «систематичність», тобто для того, щоб домашнє насильство стало кримінально караним діянням, воно має вчинятися з певною періодичністю. Систематичність має бути підтверджена певними доказами, і не обов'язково у документальній формі. Потерпіла особа дуже часто не розповідає про скоєння домашнього насильства, а це означає, що кривдник ніяким чином не несе відповідальності за вчинені ним дії.

В положеннях Особливої частини КК України систематичність як ознака об'єктивної сторони складу злочину передбачена в ст. 116 «Умисне вбивство, вчинене в стані сильного душевного хвилювання» – систематичне знуцання; ст. 120 «Доведення до самогубства» – систематичного приниження її людської гідності або систематичного протиправного примусу до дій, що суперечать її волі; ст. 150-1 «Використання малолітньої дитини для заняття жебрацтвом» – систематичного випрошування грошей, речей, інших матеріальних цінностей у сторонніх осіб; ст. 390 «Ухилення від відбування покарання у виді обмеження волі та у виді позбавлення волі» – систематичне порушення громадського порядку чи встановлених правил проживання. [5]

Під час кваліфікації домашнього насильства та відмежування його від інших злочинів великого значення набувають ознаки систематичності, перебування винного у сімейних та близьких відносинах із потерпілим, а також певні наслідки таких дій. З огляду на це дії винного можуть кваліфікуватися або за ст. 126-1 КК України, або за іншими статтями Особливої частини КК України, або за сукупністю злочинів.

Отже, вчинення особою домашнього насильства призводить до наслідків, які дуже негативно впливають на фізичний та моральний стан жертви. Кривдник має нести кримінальну відповідальність за вчинені дії. Найчастіше всього, жертви домашнього насильства – це жінки. Чоловіки також потерпають від нього, але мають більше можливостей вийти із ситуації насильства. Часто постраждала жінка може

не усвідомлювати, що є жертвою домашнього насильства. Вона виправдовує насильство потребою зберегти родину. Зазвичай, домашнє насильство починається із психологічних форм: звинувачення, скандали, маніпуляції. Внаслідок цього вона зазнає внутрішніх змін, які часто не дають змоги побачити, щонасправді відбувається. Постраждала від насильства особа стає невпевненою у собі, покiрною, нездатною постояти за себе та дітей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Дослідження насильства над жінками в Україні. Добробут і безпека жінок : доповідь про результати дослідження. Київ : Секретаріат ОБСЄ, 2019. 104 с URL:https://www.osce.org/files/f/documents/0/8/440318_0.pdf
2. Про запобігання та протидію домашньому насильству : Закон України від 01.01.2020, № 2229 VIII. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19>
3. Дудоров О.О., Хавронюк М.І. Відповідальність за домашнє насильство і насильство за ознакою статі : науково-практичний коментар новел Кримінального кодексу України / за заг. ред. М.І. Хавронюка. Київ : Ваіте, 2019. 288 с. URL:https://ukraine.unfra.org/sites/default/files/pub_pdf/FNOON_Kommentar_A5.pdf?fbclid=IwAR0KjsA6kJGskRU26piONKtHjvRvVocsCwDuCeoWxY4tndNPLF-Kh9xGVNw
4. Кримінальний Кодекс України від 5 квітня 2001 р. № 2341-III. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
5. Степаненко О.В. Систематичність як ознака домашнього насильства. URL:<http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/11010/STEPANENKO%20O%20V.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

*Руденко К.,
студентка 2 курсу, 13 групи
Факультету міжнародної торгівлі та права
Державного торговельно-економічного університету
Науковий керівник:
Шведова Г. Л.,
кандидат юридичних наук, доцент, доцент
кафедри правового забезпечення безпеки бізнесу
Державного торговельно-економічного університету,
м. Київ, Україна*

НЕОБХІДНА ОБОРОНА ТА УМОВИ ЇЇ ПРАВОМІРНОСТІ

Кожному гарантовано право захищати своє життя та здоров'я, а також життя та здоров'я інших людей відпротиправних посягань. Необхідна оборона є однією з дієвих засобів боротьби із злочинним посяганням, охорони інтересів суспільства, особистості, держав. Доволі серйозну профілактичну роль виконує інститут необхідної оборони, впливаючи певним стримуючим чином на осіб, у яких є намір здійснення злочину. Обставина, яка надає стримуючий вплив на злочинців, зокрема, полягає у тому, що наслідки необхідної оборони можуть бути для них більш тяжкими, ніж загрожуюче згідно із законом покарання.

Керуючий партнер адвокатського об'єднання Володимир Ключков нагадує нам, що в Україні кожна особа має право на необхідну оборону незалежно від можливості самостійно уникнути небезпечного посягання чи звернутися за допомогою до інших осіб чи органів влади. „ Це право закріплене законом, існує достатньо давно, є сталим і непорушним. І здається доволі простим, адже це базова потреба людини бути в безпеці – захистити себе, своїх близьких, своє майно або будь-яку людину, яка потребує допомоги. Однак, це просто тільки на перший погляд. Якщо уважно вчитатися у вітчизняне законодавство, то виявиться, що право на самооборону є, але користуватися ним

треба ой-як обережно” – каже адвокат[4].

Так, частина 1 статті 36 Кримінального кодексу України визначає необхідну оборону як дії, вчинені з метою захисту охоронюваних законом прав та інтересів особи, яка захищається, або іншої особи, а також суспільних інтересів держави від суспільно небезпечного посягання шляхом заподіяння тому, хто посягає, шкоди, необхідної і достатньої в даній обстановці для негайного відвернення чи припинення посягання, якщо при цьому не було допущено перевищення меж необхідної оборони. Згідно з положеннями цієї статті такі дії не є злочинними, але за зовнішніми ознаками є схожими на діяння, які передбачені Особливою частиною кримінального закону. Саме тому, щоб ці дії були визнані правомірними, потрібно дотримуватись певних умов[1].

Право на необхідну оборону виникає лише за наявності відповідної підстави, якою є вчинення суспільно небезпечного посягання. Воно може підпадати під ознаки злочину. Водночас такі діяння можуть не містити усіх ознак злочину. Наприклад, вчинятися неосудною особою, або такою, що не досягла віку, з якого настає кримінальна відповідальність. Не може бути необхідної оборони, коли посягання є малозначним діянням[2].

Для правильного розуміння та використання оборонних дій у теорії кримінального права вироблено умови правомірності стану необхідної оборони. До них належать такі:

- 1) захист здійснюється шляхом завдання шкоди тому, хто посягає, а не третім особам;
- 2) допускається захистне лише охоронюваних законом інтересів та прав особи, яка захищається, або іншої особи, а також інтересів держави та суспільних інтересів;
- 3) захист має бути своєчасним, оскільки запізніла та передчасна оборона не розглядається як обставина, що виключає злочинність діяння;
- 4) у процесі необхідної оборони не повинно бути перевищення її меж. Відповідно до ч. 3 ст. 36 ККУ „Перевищенням меж необхідної оборони визнається умисне

заподіяння тому, хто посягає, тяжкої шкоди, яка явно не відповідає небезпечності посягання або обстановці захисту”[1].

Відразу виникає питання, як за долі секунди той, хто захищається, зможе визначити чи є нанесена ним шкода нападаючому співмірною із небезпекою посягання. Але ж при цьому, за перевищення меж настає кримінальна відповідальність за статтями 118 (умисне вбивство при перевищенні меж необхідної оборони) та 124 (умисне нанесення тяжких тілесних ушкоджень при перевищенні меж необхідної оборони) Кримінального кодексу України.

Можна навести практичний приклад, який демонструє ці необхідні і важливі межі. Дорожньо-транспортна пригода за участю автобуса та мотоцикла. Обидва водії вважають себе правими, як наслідок розгоряється конфлікт. Водій автобуса не витримує, дістає з кабіни гайковий ключ і кидається з ним на водія мотоцикла. Мотоцикліст ухиляється деякий час, отримуючи удари по руках та один удар по голові (щоправда, захищеній шоломом), але в результаті не витримує натиску, дістає травматичний пістолет і робить кілька пострілів у водія автобуса, у тому числі влучає в обличчя та груди, тобто наносить тяжкі тілесні ушкодження. Виникає таке питання: чи перебував мотоцикліст у стані необхідної оборони чи перевищив її межі? Це задача із зірочкою, яка потребує глибокої оцінки.

Не дивно, що суди змушені розбиратися, а чи не отримав нападник більше шкоди, ніж того вимагала обстановка. До цього їх підштовхує чинне законодавство. „Тому на практиці, смерть нападника від дій того, хто захищається завжди розглядається судами як перевищення меж необхідної оборони. З цього правила є винятки, але вони настільки рідкісні, що сприймаються юридичною спільнотою як щось надзвичайне”, - коментує адвокат Олександр Кудрявцев, колега Володимира Ключкова по АО[4].

Загалом, випадків, коли „закон вважає”, що перевищення меж немає, лише три.

У частині 5 статті 36 КК України йдеться, що не є перевищенням меж необхідної оборони і не тягне кримінальну відповідальність застосування зброї або будь-яких інших засобів чи предметів, незалежно від тяжкості шкоди, заподіяної тому, хто посягає для:

- 1) захисту від нападу озброєної особи;
- 2) захисту від нападу групи осіб;
- 3) відвернення протиправного насильницького проникнення у житло чи інше приміщення (офіс, дачу, гараж тощо).

Теоретично у цих трьох випадках можна навіть убити нападника. Судова практика це підтверджує. До прикладу, відомий випадок, коли людина була засуджена за ст. 118 ККУ за умисне вбивство при перевищенні меж необхідної оборони. З матеріалів справи випливало, що засуджений, перебуваючи у себе вдома та захищаючись від незаконного проникнення в його житло і нападу двох чоловік, завдав одному з нападників кухонним ножом один удар у груди, у результаті якого постраждалий у той же вечір помер у лікарні. Касаційний кримінальний суд у складі Верховного суду, переглядаючи справу, указав, що засуджений запобігав протиправному насильницькому вторгненню у своє житло і захищався від нападу групи осіб, а значить, за ч. 5 ст. 36 ККУ, перебував у стані необхідної оборони, тому не підлягає кримінальній відповідальності[3].

У коментарі Укрінформу Олександр Кудрявцев зазначає, що суперечки навколо необхідної оборони та перевищення її меж точаться вже не одне десятиріччя, і з цього питання існують полярні думки. „ Дехто вважає, що держава не має права карати людину за тяжкі наслідки самозахисту, оскільки сама ж і не забезпечила надійний захист. Інші говорять, що карати за перевищення меж необхідної оборони потрібно, оскільки острах такого покарання є певним стримуючим фактором від надмірного завдання шкоди. Я за поміркований підхід. Не можна просто взяти і викреслити із законодавства інститут „ перевищення меж необхідної оборони ” і, відповідно, покарання

за нього. Але можна щоденною роботою у судових процесах спонукати суддів більш глибоко оцінювати обставини справи, добиватися, щоб така оцінка не була шаблонною. Адже поганий закон у руках хороших юристів автоматично стає хорошим і навпаки – коментує ситуацію адвокат[4].

Узагальнюючи зазначене, можна стверджувати, що застосування правових норм у питаннях самооборони багато в чому залежить від соціального контексту. При розгляді справ завжди потрібно детально вивчати контекст, у якому виник конфлікт. І саме він буде визначальним. Якщо було здійснено вбивство, то люди не сприймають дії вбивці як необхідну оборону. Так, рішення виносять судді, але вони вважаються переконанням суспільства, тому що суспільство делегує суддям свої повноваження. Якщо є труп, то за це повинен хтось відповісти. У таких випадках, виправдовувальний вирок суспільство сприймає не завжди. Саме тому, прокурори й бояться виправдовувальних вироків, і тиснуть на суд для отримання хоча б якогось строку для звинуваченого.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кримінальний кодекс України [Електронний ресурс] URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
2. Кісілюк Е. М., Мошенець Д. М. Умови правомірності необхідної оборони, які характеризують посягання URL:-file:///C:/Users/911/Downloads/apdp_2014_73_81%20(4).pdf
3. Постанова від 26.04.2018 № 342/538/14-к Верховний Суд. Касаційний кримінальний суд URL:<https://verdictum.ligazakon.net/document/73758539>
4. Укрінформ. Мультимедійна платформа іномовлення України URL:<https://www.ukrinform.ua/block-lastnews>
5. Вознюк А. А. Кримінальне право України. Загальна частина : конспект лекцій / А. А. Вознюк; вступне слово д.ю.н., проф. О. О. Дудорова. – К. :Нац. акад. внутр. справ, «Освіта України», 2016. – 236 с URL:<http://elar.naiu.kiev.ua/bitstream/123456789/1685/1/Osnovna%20chastyna.pdf>

*Соболевська Р.,
студентка III курсу групи Юс-20-2,
ЗВО «Університет Короля Данила»,
Науковий керівник:
Огерук І. С.,
кандидат юридичних наук, доцент,
м. Івано-Франківськ, Україна*

ДІЯ ОКРЕМИХ КОНСТИТУЦІЙНИХ ЗАСАД КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

В контексті сучасних реалій, тематика дії конституційних засад кримінального провадження в умовах воєнного стану, є найбільш актуальною не лише з теоретичної точки зору, а саме з практичного аспекту їх застосування. Стійке функціонування устрою держави прямо залежить від його інструментальної оснащеності. В масштабах країни – це наявність в арсеналі державних органів якісних правових засобів і технологій юридичної діяльності, що дасть змогу успішно вирішувати завдання, які стоять перед Україною на даний момент. Події від 24 лютого 2022 року надали величезний поштовх для розвитку законодавства саме в напрямку правового режиму воєнного стану та дії кримінального процесу в його умовах. Впершу чергу, щоб детально розібрати наявні зміни законодавства, та їх взаємозв'язку з кримінальним процесом розпочнемо з вивчення самого правового режиму воєнного стану.

Відповідно до статті 1 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» воєнний стан – це особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної

безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень [1, с. 1].

У зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України Указом Президента України від 24 лютого 2022 року № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні», затвердженим Законом України від 24 лютого 2022 року № 2102-ІХ, в Україні введено воєнний стан із 05 години 30 хвилин 24 лютого 2022 року строком на 30 діб. У вказаному Указі зазначається, що «у зв'язку із введенням в Україні воєнного стану можуть обмежуватися конституційні права і свободи людини й громадянина, передбачені статтями 30–34, 38, 39, 41–44, 53 Конституції України, а також вводяться тимчасові обмеження прав і законних інтересів юридичних осіб в межах та обсязі, що необхідні для забезпечення можливості запровадження та здійснення заходів правового режиму воєнного стану, які передбачені частиною першою статті 8 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» [2, с. 1].

Аналізуючи вказане, робимо висновок, що правовий режим воєнного стану своїм втручанням в звичайний порядок виконання правових обов'язків державою, досить широко поширює свій вплив, прямо впливаючи на громадян України та положення Кримінального процесуального кодексу.

В чому саме виражається цей вплив? В розділі IX¹ Кримінально-процесуального кодексу приділяється особлива увага режиму досудового розслідування та судового розгляду в умовах воєнного стану. Зокрема, задля недопущення зупинки судового розгляду в зв'язку з воєнною агресією та бойовими діями на частині територій України, з питань про продовження строку тримання під вартою до його спливу через неможливість забезпечити участь сторін кримінального провадження, законодавцем спішно були внесені зміни до кримінального процесуального законодавства. Так, у статті 615

КПК України, а саме в диспозиції її другої частини вказано: «строк дії ухвали слідчого судді про тримання під вартою чи постанови керівника органу прокуратури про тримання під вартою, прийнятої відповідно до вимог та з урахуванням обставин, передбачених цією статтею, може бути продовжений до одного місяця керівником відповідного органу прокуратури за клопотанням прокурора або за клопотанням слідчого, погодженим з прокурором. Строк тримання під вартою може продовжуватися неодноразово в межах строку досудового розслідування» [3].

Норми цієї статті, прямо вказують на отримання керівником органом прокуратури повноважень для продовження строку перебування під вартою, що у загальному передбачає отримання керівником органу прокуратури окремих повноважень слідчого судді. Цю ситуацію в кримінальному процесі можна вважати в певних межах винятковою і більше того, відповідно до цієї норми, продовженням строку дії судового рішення наділяється суб'єкт, що не є носієм судової влади.

Відповідно до принципу законності кримінального процесу, існує вимога, яка вказує, що під час кримінального провадження необхідно точно і неухильно застосовувати судом, слідчим суддею, прокурором, керівником органу досудового розслідування, слідчим, іншими органами державної влади закони, дотримуватися (виконувати) всіма іншими суб'єктами кримінального провадження, державними і недержавними установами й організаціями, посадовими особами, громадянами положення Конституції України, законів і відповідних нормативних актів [3, с 2].

Аналізуючи норми вказаних статей, робимо висновок, що під час введення воєнного стану на території України, завдяки положенням ч.2 статті 615 КПК України, доповнились повноваження керівника органу прокуратури, які надали йому фактично часткові повноваження носія судової влади, що забезпечують можливість продовження терміну тримання під вартою на один місяць, причому не вказується кількісне

обмеження щодо цієї дії. Тобто, принцип законності в світлі даної статті набуває більших форм саме в умовах воєнного стану. Однак, засада верховенства права, яка розкривається у доповіді «Про верховенство права», прийнятій на 86 пленарному засіданні Венеціанської комісії 22-26 березня 2011 року, передбачає право на справедливий суд, відповідно до якого, в обов'язковому порядку має бути відсутня упередженість в розгляді справи, забезпечене право на справедливе і відкрите слухання та саме головне, вирішення справи упродовж розумного строку [4, с. 14].

Беручи до уваги ч. 2 статті 615 КПК України, робимо висновок, що хоча вказана можливість продовження строку перебування під вартою на 30 днів, але не варто забувати, що законом не встановлено кількісна межа подовження цієї ухвали. Це несе доволі великі ризики для осіб яким було обрано цей запобіжний захід на час досудового слідства, оскільки поки у суду, який має розглядати справу, не має достатньо матеріалів, і повноцінний розгляд справи через це неможливий, орган досудового розслідування (прокурор) може, за своїм рішенням, безкінечно продовжувати строк тримання під вартою особи, аргументуючи це положеннями статті 615 КПК України. Чим більший строк такого утримання, тим більший ризик порушенням норм міжнародного права (стаття 5 «Європейської конвенції про захист прав та основоположних свобод людини»).

Таким чином, прямо зараз ми спостерігаємо за впливом змін після впровадження воєнного стану, не лише на кримінальний процес та його засади, але й на кожного громадянина України в цілому. Також на наших очах змінюють норми Кримінально-процесуального кодексу, що будемо чесними, дає нам нові можливості для дослідження практичного аспекту їх застосування в правовій сфері незважаючи на складну ситуацію в країні.

Отже, досліджуючи викладений вище матеріал, ми можемо дійти до висновку, що зміна в правовому режимі країни, значно вплинула на дію базових засад та принципів в кримінальному

процесі. Змушена зазначити, що у зв'язку з надбанням та доповненням нових норм щодо законів, в подальшому існує нагальна необхідність їх доопрацювання, з метою зменшення можливої шкоди та пом'якшення удару від неефективного використання цих недоліків на практиці.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 Верховна Рада України : офіційний веб-сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення 20.11. 2022 р.).
2. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24 лютого 2022 року № 64/2022. Верховна Рада України : офіційний веб-сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text> (дата звернення 13.11. 2022 р.).
3. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 року Верховна Рада України : офіційний веб-сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення 10.11. 2022 р.).
4. Про верховенство права: Доповідь прийнята на 86 пленарному засіданні Венеціанської комісії 22-26 березня 2011 року. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/CDL_AD_2011_003_rev_2011_04_04.pdf (дата звернення 21.11. 2022 р.).

*Соломко А.,
студентка 2 курсу 13 групи,
факультет міжнародної торгівлі і права
Київського державного торговельно-економічного
університету
Науковий керівник:
Шведова Г. Л.,
кандидат юридичних наук, доцент, доцент
кафедри правового забезпечення безпеки бізнесу
Державного торговельно-економічного університету,
м. Київ, Україна*

СПІВУЧАСТЬ У ЗЛОЧИНІ ТА ЇЇ ФОРМИ

Виконання будь-яких завдань групою осіб завжди стає ефективнішим. Прикладом може слугувати будівництво будинку, однієї людини в цій справі буде замало. Сказане цілком стосується і протиправної діяльності, що може здійснюватися групами з декількох осіб. Кримінальне правопорушення вчинене у групі осіб, становить підвищену небезпеку, але не кожний груповий злочин є співучастю.

Можна погодитись із думкою М.І. Ковальова, кримінальні правопорушення, в яких беруть участь декілька осіб, буде доречно поділити на дві групи: перша — кримінальне правопорушення може бути вчинене у співвиконавстві, коли всі його учасники є особами, які безпосередньо виконують об'єктивну сторону злочину; друга — кримінальне правопорушення може бути вчинене у співучасті, коли поділ ролей співучасників виходить за межі його складу, точніше об'єктивної сторони.[1, с. 8].

В Кримінальному Кодексі України за поняття співучасті відповідає стаття 26 в ній зазначено, що співучастю у кримінальному правопорушенні є умисна спільна участь декількох суб'єктів кримінального правопорушення у вчиненні умисного кримінального правопорушення.[2, с. 13].

Важливо також зазначити, що співучасників треба поділяти за певними ролями, вони можуть бути: 1) виконавець

(співвиконавець); 2) організатор; 3) підбурювач; 4) пособник. Питання про форми співучасті є одним із найбільш дискусійних в теорії кримінального права. У науці кримінального права немає єдності думок з приводу того чи слід відрізнити види і форми співучасті, чи тільки форми.

А якщо казати, про форми співучасті, то треба зазначити, що вони керуються статтею 28 КК України, і загалом існує чотири форми співучасті : 1) вчинення злочину групою осіб ;2)вчинення злочину за попередньою змовою групою осіб; 3) вчинення злочину організованою групою; 4)вчинення злочину злочинною організацією.

Особливою ознакою вчинення кримінального правопорушення групою осіб, є вчинення такого правопорушення без попередньої змови двома, або більше виконавцями. Описання групи осіб, які діють за попередньою змовою, як однієї з форм групової співучасті, це і наводить на думку, що законодавець не обмежує «групу осіб за попередньою змовою» тільки співвиконавством, а має на увазі і співучасть з розподілом ролей.[3,с. 236].

Кримінальне правопорушення вчинене за попередньою змовою групою осіб, відрізняється від попереднього тим, що особи які беруть участь в такому правопорушенні заздалегідь домовилися про скоєння кримінального правопорушення. Для вчинення злочину організованою групою, характерним є стійке об'єднання в якому беруть участь три, або більше учасників, які попередньо розподілили ролі між собою, та зробили чіткий план з розподілом функцій кожного учасника. А ось для, вчинення кримінального правопорушення злочинною організацією, характерним є вчинення цього правопорушення злочинною організацією, якщо таке кримінальне правопорушення скоєне стійким ієрархічним об'єднанням декількох осіб (п'ять і більше), члени якого або структурні частини якого за попередньою змовою зорганізувалися для спільної діяльності з метою безпосереднього вчинення тяжких або особливо тяжких злочинів учасниками цієї організації, або керівництва

чи координації кримінально протиправної діяльності інших осіб, або забезпечення функціонування як самої злочинної організації, так і інших кримінально протиправних груп.

Отже, співучасть може характеризуватися умисною виною. Умисна вина характеризує як спільність участі у вчиненні злочину, так і саме діяння. В ст. 26 КК України, говорячи про умисел при співучасті, не вказує на види такого умислу, допускаючи тим самим, що він може бути як прямим, так і непрямим.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Митрофанов І.І., Притула А.М. М67 Співучасть у злочині: навч. посіб. / І.І. Митрофанов, А.М. Притула.— О.: Фенікс, 2012.— 205 с.
2. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05 квітня 2022 р. № 2341 ІІІ (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
3. Дудоров О.О., Хавронюк М.І. Кримінальне право: Навчальний посібник / За заг. ред. М.І. Хавронюка. – К.: Ваіте, 2014. – 944 с.

Наукове видання

Матеріали

XI Всеукраїнського науково-практичного семінару

**ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ
КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА ТА ПРОЦЕСУ**

Матеріали подані мовою оригіналу.

У збірнику максимально точно збережена орфографія і пунктуація, які
були запропоновані учасниками.

Автори опублікованих матеріалів несуть повну відповідальність за
підбір, точність наведених фактів, цитат, економіко-статистичних
даних, власних імен та інших відомостей.

Упорядники:

Л.М. Андрусів, О.О. Мейгеш

Художнє оформлення:

І. В. Гребенюк

Видано за авторською редакцією

УНІВЕРСИТЕТ
Короля Данила

вул. Є. Коновальця, 35
м. Івано-Франківськ, 76018
university@ukd.edu.ua